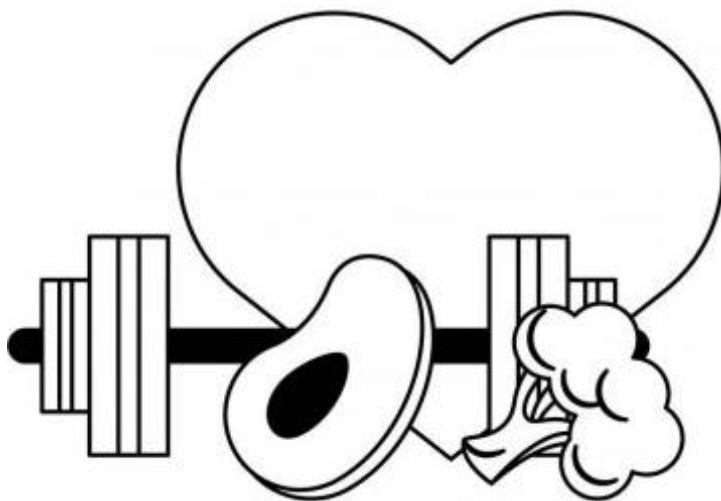

СУМСЬКА ОБЛАСНА РАДА
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

В. М. УСПЕНЬКА

**ЗДОРОВ'ЯСПРЯМОВАНИЙ
ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ЗАКЛАДІ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

2020-2021 навчальний рік

СУМИ, 2020

*Рекомендовано до друку та практичного вченою радою
Комунального закладу
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 10 від 30.06.2020)*

Рецензенти:

- І. Ф. Кантур**, учитель біології та основ здоров'я вищої категорії КУ Сумська спеціалізована школа I-III ступенів № 1 імені В. Стрельченка, м. Суми Сумської області
- М.В. Кісільова**, методист з біології, екології, природознавства та основ здоров'я навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку Сумського ОІППО

Укладач:

В. М. Успенська, кандидат педагогічних наук доцент кафедри теорії і методики змісту освіти

Здоров'яспрямований освітній процес у закладі загальної середньої освіти. 2020-2021 навчальний рік: методичні рекомендації / укл. В. М. Успенська. Суми: ФОП Цьома, 2020. 52 с.

Видання містить методичні рекомендації до організації освітнього процесу в 2020-2021 навчальному році з предметів та курсів здоров'яспрямованого змісту: основ здоров'я у 5-9 класах, інтегрованого з проектом «Вчимося жити разом», факультативного курсу «Захисти себе від ВІЛ» для учнів 10 (9)-11 класів.

Пропонується календарно-тематичне планування з основ здоров'я, у якому в 6 – 9 класах відведено по 4 години для проведення повторення матеріалу, вивченого у березні-травні минулого навчального року. Календарно-тематичне планування базується на компетентнісному підході, для чого очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, передбачені програмою, рознесені за кожним уроком.

Методичні рекомендації розраховані для практичного впровадження вчителями основ здоров'я, вчителями факультативного курсу «Захисти себе від ВІЛ», методистами.

Щорічне видання

ЗМІСТ

Тимчасові рекомендації щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) (<i>витяг Постанови Головного державного санітарного лікаря України від 30.07.2020 № 42</i>)	4
Щодо організації роботи закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році (<i>Лист МОН № 1/9-420 від 5.08.2020</i>)	5
Нормативні документи з проблеми здоров'язбереження в освіті	9
Програми. Підручники	11
Методична література	12
Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти в 2020/2021 навчальному році (<i>За Листом МОН України від 11.08.2020 № 1/9-430</i>)	13
Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання основ здоров'я в закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році (<i>За листом МОН України від 11.08.2020 № 1/9-430</i>)	19
Методичні рекомендації КЗ СОІППО щодо викладання основ здоров'я у 5-9 класах у 2020/2021 навчальному році	22
Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (<i>Указ Президента України від 25.05.2020 №195/2020</i>)	24
Інформаційні матеріали про деякі питання організації виховного процесу у 2020/2021 н. р. щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок, профілактики булінгу (цькування), кримінальних правопорушень, вживання наркотичних і психотропних речовин та запобігання торгівлі людьми (<i>додаток до листа МОН України від 20.07.2020 № 1/9-385</i>)	32
Оксана Онищенко. Від чого залежить успішність підлітків. Маловідомі результати PISA	40
Інформаційний лист про проведення конференції Лабораторією здоров'яспрямованої освіти КЗ СОІППО	44
Інформація про КУРСИ ЗА ВИБОРОМ у КЗ СОІППО, упроваджуваних у 2020 – 2021 роках (30-годинні, 3-денне навчання)	48
Перспектива додаткових тематик курсів за вибором у КЗ СОІППО (з 2022 року)	50

ТИМЧАСОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)

(Тут - короткий витяг Постанови Головного державного санітарного лікаря України від 30.07.2020 № 42 з сайту МОЗ України: <https://mon.gov.ua/ua/news/maski-na-zanyattyah-neobov'yazkovo-kontrol-za-stanom-zdorovya-zaborona-shvedskogo-stolu-v-vidalnyah-zatverdzheno-rekomendaciyi-zakladam-osviti-dlya-roboti-z-1-veresnya>)

З 1 вересня до закладів освіти допускатимуть лише у масках або респіраторних захорювань, водночас на заняттях маски можна буде не використовувати. Педагоги опитуватимуть учнів/студентів щодо їхнього самопочуття і зможуть проводити уроки на відкритому повітрі.

Відповідні рекомендації щодо організації освітнього процесу сьогодні, 30 липня 2020 року, затвердив Заступник Міністра охорони здоров'я – головний державний санітарний лікар Віктор Ляшко.

Тимчасові рекомендації розроблено для закладів позашкільля, загальної середньої, фахової передвищої освіти, профтехів і вишів.

Вхід до закладу освіти буде можливий лише у захисній масці або респіраторі. У період карантину до закладу не допускатимуть батьків або супроводжуваних осіб – крім тих, які супроводжують осіб з інвалідністю.

На заняттях захисні маски або респіратори можна не використовувати. Водночас під час пересування приміщеннями закладу носіння масок є обов'язковим.

Перед заняттями педагоги опитуватимуть учнів/студентів щодо їхнього самопочуття. Тих, у кого буде виявлено симптоми гострих респіраторних захворювань, оперативно направлятимуть до медпрацівника для огляду.

Персоналу проводитимуть обов'язкову термометрію і не допускатимуть до закладу з температурою понад 37,20 С. Водночас для учнів та студентів температурний скринінг не буде обов'язковим.

Закладам також рекомендовано адаптувати освітній процес. Зокрема, проводити заняття на відкритому повітрі за можливості, передбачити змогу визначати різний час початку та закінчення занять, перерв для різних класів та груп, обмежити проведення масових заходів (нарад, зборів тощо) в закритих приміщеннях. У закладі також необхідно буде запобігати утворенню скупчень учнів/студентів та мінімізувати їхні пересування між кабінетами і аудиторіями.

На період карантину заклади повинні забезпечити наступні умови безпеки:

- **місця для обробки рук антисептиками** на вході до всіх приміщень,
- **збір використаних масок і рукавичок** в окремі контейнери,
- **підготовлені санітарні кімнати:** рідке мило, паперові рушники або електросушарки для рук,
- **плакати, банери** про респіраторну гігієну та етикет кашлю,
- **обладнані медпункти:** безконтактні термометри, дезінфектори, засоби індивідуального захисту,

- **розмітка на підлозі** для утримання дистанції та організованого руху коридорами,
- **провітрювання приміщень** не менше 10 хвилин після кожного заняття,
- **очищення і дезінфекція поверхонь** – дверних ручок, столів, місць для сидіння, перил тощо – після проведення занять у кінці робочого дня.

Рекомендації також встановлюють особливості організації харчування. Так, у період карантину не дозволяється харчування за типом «шведського столу» та з самообслуговуванням. Заклад також повинен мати графік харчування учнів/студентів. Відстань між столами має бути не менш як 1,5 м, а за одним столом має бути не більш ніж 4-х осіб.

Працівники харчоблоку працюватимуть у захисних масках і одноразових рукавичках. Працівники, які видають страви або здійснюють розрахунок, додатково матимуть захисні окуляри або щиток.

Керівники закладів також мають забезпечити проведення роз'яснень та інструктажів для персоналу та здобувачів щодо того, як запобігти зараженню та поширенню коронавірусу, як реагувати на симптоми COVID-19, як правильно використовувати і утилізувати маски/респіратори, рукавички. Крім того, закладам рекомендовано розробити алгоритми дій на випадок надзвичайної ситуації, пов'язаної з випадками COVID-19 у закладі.

Також встановлено рекомендації щодо перевезення дітей та працівників закладу в шкільному транспорті. Перевізнику необхідно забезпечити водіїв масками/респіраторами та антисептиками для рук, щоденно контролювати їхній стан здоров'я та не допускати до роботи працівників з ознаками гострої респіраторної хвороби і температурою вище 37,20 С.

Салон транспорту необхідно дезінфікувати до початку та в кінці робочої зміни. Вхід до салону автотранспорту здійснюється за наявності захисної маски/респіратора. Кількість пасажирів має бути у межах кількості місць для сидіння.

ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У 2020/2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Лист МОН № 1/9-420 від 05.08.2020 року

Шановні колеги!

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посиленіх протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 в залежності від епідемічної ситуації в регіоні або окремих адміністративно-територіальних одиницях встановлюється рівень епідемічної небезпеки поширення COVID-19 («зелений», «жовтий», «помаранчевий» або «червоний»).

Рівень епідемічної небезпеки визначається рішенням Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій.

У регіоні, щодо якого відсутнє рішення Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій про встановлення

рівня епідемічної небезпеки, застосовуються протиепідемічні, заходи, передбачені для «зеленого» рівня епідемічної небезпеки.

2020/2021 навчальний рік у закладах загальної середньої освіти розпочнеться відповідно до особливостей епідеміологічної ситуації в конкретному регіоні або окремії адміністративно-територіальній одиниці, а саме:

1) «зелений», «жовтий» або «помаранчевий» рівень епідемічної небезпеки - відвідування закладів освіти здобувачами загальної середньої освіти дозволено в звичайному режимі;

2) «червоний» рівень епідемічної небезпеки - відвідування закладів освіти здобувачами загальної середньої освіти заборонено, а отже, освітній процес забезпечується з використанням технологій дистанційного навчання.

Рішення щодо особливостей організації освітнього процесу у закладах освіти в умовах «зеленого», «жовтого» або «помаранчевого» рівнів епідемічної небезпеки приймає педагогічна рада закладу освіти з урахуванням Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України від 30.07.2020 № 42.

У рамках підготовки закладів загальної середньої освіти до початку навчальних занять Міністерство освіти і науки України підготувало Рекомендації щодо організації роботи закладів загальної середньої освіти.

Просимо врахувати вищезазначені рекомендації у роботі та забезпечити створення безпечних умов організації освітнього процесу у 2020/2021 навчальному році.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо організації роботи закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році

Підготовчі заходи щодо відновлення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти

Підготовка закладу освіти здійснюється з урахуванням протиепідемічних та профілактичних заходів, у тому числі:

- завершення ремонтних та профілактичних робіт, здійснення прибирання усіх навчальних приміщень та прилеглої території закладу освіти (дезінфекція поверхонь, перевірка вікон щодо забезпечення наскрізного та кутового провітрювання; відкриття та дезінфікування жалюзійних решіток на отворах вентиляційної системи, фільтрів кондиціонерів тощо) (привертаємо увагу до неприпустимості залучення здобувачів освіти до проведення вищезазначених заходів);

- створення умов для мінімізації ризику інфікування (наприклад, визначення приміщень для окремого зберігання верхнього одягу (взуття) для різних вікових груп учнів, працівників закладу освіти; встановлення бактеріцидних ламп), збільшення вільного простору в навчальних приміщеннях (прибирання зайвих меблів, устаткування, килимів, м'яких іграшок тощо);

- виокремлення та обладнання спеціального приміщення для тимчасового перебування учасників освітнього процесу у разі виявлення в них симптомів гострого респіраторного захворювання та/або підвищеної температури;

- передбачення місць для дезінфекції рук, забезпечення наявності засобів дезінфекції та розміщення контейнерів з для використаних засобів індивідуального захисту тощо; впровадження заходів щодо застосування практики соціального дистанціювання та уникнення скупчення, спрямованих на мінімізацію контактування з іншими особами (наприклад, відкриття декількох входів до приміщення, гнучкого графіку початку навчальних занять для різних категорій здобувачів освіти, використання розмітки на підлозі, що полегшує організацію двостороннього - руху коридорами, виокремлення зон переміщення для різних вікових категорій учнів тощо);

- закріплення за класами певних навчальних кабінетів для мінімізації пересування учнів у приміщеннях закладу освіти;

- організація питного режиму учасників освітнього процесу, зокрема із використанням індивідуального або одноразового посуду;

- організація харчування здобувачів загальної середньої освіти відповідно до Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України.

Рекомендуємо розробити та затвердити рішенням педагогічної ради тимчасовий порядок організації освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти в період карантину в зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19).

Особливості відвідування закладів загальної середньої освіти

Працівники закладу та здобувачі освіти, їхні батьки або інші законні представники (далі - батьки) мають бути поінформовані про правила організації освітнього процесу, відвідування закладу освіти та перебування в ньому в умовах профілактики розповсюдження коронавірусної хвороби (COVID-19).

Також рекомендуємо надавати роз'яснення батькам здобувачів освіти щодо необхідності впровадження в закладі освіти обмежувальних заходів стосовно відвідування закладу освіти сторонніми особами. Спілкування педагогічних працівників із батьками радимо здійснювати переважно дистанційно за допомогою будь-яких засобів зв'язку.

У закладі освіти рекомендуємо визначити особу, відповідальну за координацію проведення інформаційних заходів | з профілактики розповсюдження коронавірусної хвороби (COVID-19), інших респіраторних захворювань.

Проведення моніторингу стану здоров'я учнів і працівників закладу освіти має здійснюватися шляхом проведення медичним працівником закладу освіти (у разі його відсутності - іншим працівником, визначеним керівником закладу освіти) термометрії та опитування щодо самопочуття, а також організації регулярної комунікації з батьками учнів для з'ясування стану здоров'я учнів.

Особливості організації освітнього процесу

Відповідно до рекомендацій МОЗ, ВООЗ, медичних організацій інших країн пріоритетом організації освітнього процесу в закладах освіти є дотримання принципів соціального дистанціювання, правил гігієни, використання засобів індивідуального захисту та уникнення масових скупчень осіб.

Тому організація освітнього процесу в закладі освіти забезпечується з урахуванням:

- вимог соціального дистанціювання;
- регулярного моніторингу та аналізу відвідування занять учнями з метою раннього виявлення збільшення захворюваності та інформування служби громадського здоров'я у випадку різкого збільшення;
- дотримання нормативів наповнюваності класів та інших вимог законодавства про освіту.

Рекомендуємо:

- запровадити гнучку структуру навчального року, передбачивши можливість внесення змін до термінів проведення канікул, початку та завершення навчальних семестрів, з урахуванням епідеміологічної ситуації;
- запропонувати батькам учнів, які належать до категорій, яким не рекомендовано перебування в закладах освіти (особам із хронічними легеневиими хворобами; особам, які мають розлади імунної системи; особам із захворюванням на цукровий діабет тощо), продовжити навчання за формами здобуття освіти, що максимально відповідають потребам їхнього захисту та безпеки (наприклад, педагогічний патронаж, екстернатна, сімейна (домашня) або дистанційна форми здобуття освіти);
- з метою забезпечення соціальної дистанції під час навчання використовувати великі приміщення (зокрема, актові зали, рекреації, коридори, адаптовані для потреб навчання), за сприятливих погодних умов забезпечувати проведення занять з окремих предметів на відкритому повітрі; проводити навчальні заняття з окремих предметів або в окремі навчальні дні у підгрупах, використовуючи технології змішаного навчання.

На початку нового навчального року рекомендуємо виявити рівень опанування учнями навчального матеріалу, яким учні оволодівали під час карантинних обмежень самостійно або із використанням технологій дистанційного навчання, визначити необхідність організації повторення цього матеріалу, спланувати та організувати систематизацію та узагальнення навчального матеріалу, актуалізацію окремих тем, передбачити визначення диференційованих навчальних завдань з урахуванням рівня засвоєння попереднього матеріалу учнями тощо.

Варто уникати організації видів діяльності, які вимагають безпосереднього фізичного контакту між учнями: рекомендуємо зменшити кількість комунікаційних вправ, уникати групових ігор, що передбачають тактильний контакт, проводити ранкові зустрічі із дотриманням соціальної дистанції, за можливості, на свіжому повітрі тощо.

У разі організації роботи груп подовженого дня у закладах загальної середньої освіти та створення умов для здобуття позашкільної освіти (організації роботи гуртків, секцій, клубів, культурно-освітніх, спортивно-оздоровчих, науково-пошукових об'єднань) на базі закладу освіти перебування в них учнів і педагогічних працівників забезпечується з дотриманням правил згідно з Тимчасовими рекомендаціями щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), затвердженими постановою Головного державного санітарного лікаря України, та цими Рекомендаціями.

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ З ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ В ОСВІТІ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура»: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1394.

2. Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 453. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-socialnoyi-programi-nacionalnij-plan-dij-shodo-realizaciyi-konvenciyi-oon-pro-prava-ditini-na-period-do-2021-roku>.

3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році: Лист МОН України від 11. 08. 2020 № 1/9-430. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/metodichni-rekomendaciyi>

4. Інструкція з ведення класного журналу учнів 5-11 (12)-х класів ЗНЗ: Наказ МОН України від 03.06.2008 № 496. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/960/

5. Інформаційні матеріали про деякі питання організації виховного процесу у 2020/2021 н. р. щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок, профілактики булінгу (цькування), кримінальних правопорушень, вживання наркотичних і психотропних речовин та запобігання торгівлі людьми: лист МОН України від 20.07.2020 № 1/9-385. URL: <https://imzo.gov.ua/2020/07/23/lyst-mon-vid-20-07-2020-1-9-385-deiaki-pytannia-orhanizatsii-vykhovnoho-protsesu-u-2020-2021-n-r-shchodo-formuvannia-v-ditey-ta-uchnivs-koi-molodi-tsinnisnykh-zhyttievych-navychok/> (**наводимо тут**).

6. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді: Наказ МОН України від 21.07.2004 № 605. URL: www.soippo.edu.ua

7. Методичні рекомендації щодо інтеграції розроблених в рамках спільного проєкту «Вчимося жити разом» курсів з розвитку життєвих навичок у післядипломну підготовку вчителів і навчання учнів закладів загальної середньої освіти: Лист КЗ СОІППО від 13.02.2018 № 155.

8. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: Лист МОН України від 18.05.2018 № 1/11-5480. URL: <https://drive.google.com/file/d/1GU-yUiXyeQr3z6X0MWd7mf2AFVaeGFF5/view>

9. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи: рішення Колегії МОН України від 27.10.2016. URL: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczija.pdf>

10. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації МОН (травень, 2020). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>

11. Примірне Положення про навчальний кабінет основ здоров'я ЗНЗ: Наказ МОН України від 09.12.2009 № 1114. URL: old.mon.gov.ua/images/files/doshkiina-cerednya/.../1114.doc...

12. Про активізацію діяльності навчальних закладів у міжнародному проєкті «Європейська мережа Шкіл сприяння здоров'ю», викладання навчального предмета «Основи здоров'я» і факультативного курсу «Захисти себе від ВІЛ»: Наказ Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації від 03.06.2016 № 342-ОД.

13. Про активізацію діяльності навчальних закладів у міжнародному проєкті «Європейська мережа Шкіл сприяння здоров'ю», упровадження предметів, проєктів, курсів здоров'яспрямованого змісту в закладах загальної середньої освіти: Наказ Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації від 05.07.2019 № 449-ОД.

14. Про вдосконалення профілактики та оздоровлення дітей з порушення зору: Наказ МОЗ і МОН України від 09.03.2004 №121/185 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0370-04>

15. Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 21.08.2013 № 1222. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36975/.

16. Про затвердження плану заходів з реалізації спільного проєкту «Вчимося жити разом» у Сумській області: Наказ Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації від 19.05.2017 № 327-ОД.

17. Про затвердження тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Постанова Головного державного санітарного лікаря України від 30.07.2020 № 42. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Nakaz%20MOZ_42.pdf (**стислий опис наводимо тут**).

18. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ Президента України від 25.05.2020 № 195/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789> (**наводимо тут**).

19. Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2020/2021 навчальному році: лист МОН України від 22.07.2020 № 1/9-394. URL: <https://imzo.gov.ua/2020/07/24/lyst-mon-vid-22-07-2020-1-9-394-pro-pereliky-navchalnoi-literatury-rekomendovanoi-ministerstvom-osvity-i-nauky-ukrainy-dlia-vykorystannia-uzakladakh-osvity-u-2020-2021-navchal-nomu-rotsi/>

20. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>

21. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня: Наказ МОН України від 20.04.2018 № 405 URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv>

22. Щодо організації роботи закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році: Лист МОН № 1/9-420 від 05.08.2020 року.

URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-roboti-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci> (**наводимо тут**).

ОСНОВНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

- ◆ **Основи здоров'я, 5-9 клас.** Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН України від 07.06.2017 № 804). URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html> (дата звернення: 10.08.2019).

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ

КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ ТА ФАКУЛЬТАТИВІВ

- ◆ Програма з розвитку соціальних навичок учнів основної і старшої школи у курсі «Основи здоров'я» Вчимося жити разом. / Т.В. Воронцова, В.С. Пономаренко Київ: Алатон, 2017.
- ◆ Програма з розвитку соціальних навичок учнів початкової школи у курсі «Основи здоров'я» «Вчимося жити разом» / Т.В. Воронцова, В.С. Пономаренко Київ: Алатон, 2017.
- ◆ Програма навчального курсу для учнівської молоді старшого підліткового та юнацького віку «Формування здорового способу життя та профілактика ВІЛ/СНІДу» (Захисти себе від ВІЛ») / Воронцова Т.В., Оржеховська В.М., Пономаренко В.С. Київ: Освіта, 2015 (*погоджено з КЗ СОІППО у даному виданні*).
- ◆ Програма факультативного (тренінгового курсу) "Я – моє здоров'я – моє життя. 5-6 класи" / Н. О. Лещук. ВБО «Рівний – рівному», 2016.
- ◆ Програма факультативного курсу для учнів 7-11 класів "Сприяння просвітницькій роботі "рівний-рівному" серед молоді України щодо здорового способу життя" / Н.О. Лещук, Ж. В. Сакович. ВБО «Рівний – рівному», 2016.
- ◆ Програма для педагога-організатора з проведення інтерактивної виставки з питань репродуктивного здоров'я, профілактики ВІЛ/СНІДу та ІПСШ «Маршрут безпеки» для учнів 10-11 кл. / Нерубаєва І., Фратолла П. Німецьке міжнародне товариство (GIZ), 2013 (*погодження з КЗ СОІППО*).
- ◆ Навчальна програма факультативного курсу «Морально-ціннісні аспекти формування навичок здорового способу життя у старших підлітків» / авт. Р.О. Савченко та ін. ГО «Батьківський захист», 2016.
- ◆ Навчальна програма гуртка «Юний рятувальник» / авт. Л. Д. Сагайдак. Тернопільське обласне відділення ВГР «Школа безпеки», 2016.

ПІДРУЧНИКИ

5 КЛАС

1. Бойченко Т.Є. та ін. Основи здоров'я. 5 клас. Київ: Генеза, 2018.
2. Бех І.Д. та ін. Основи здоров'я. 5 клас. Київ: Алатон, 2018.

6 КЛАС

1. Бойченко Т.Є. та ін. Основи здоров'я. 6 клас. Київ: Генеза, 2014.
2. Бех І.Д. та ін. Основи здоров'я. 6 клас. Київ: Алатон, 2014.

7 КЛАС

1. Бойченко Т.Є. та ін. Основи здоров'я. 7 клас. Київ: Генеза, 2015.
2. Василенко С.В. та ін. Основи здоров'я. 7 клас. Київ, 2015.
3. Бех І.Д. та ін. Основи здоров'я. 7 клас. Київ: Алатон, 2015.
4. Поліщук Н.М. Основи здоров'я. 7 клас. Київ: Генеза, 2015.
5. Тагліна О.В. та ін. Основи здоров'я. 7 клас. Харків: Ранок, 2015.

8 КЛАС

1. Бойченко Т.Є. та ін. Основи здоров'я. 8 клас. Київ: Генеза, 2016.
2. Бех І.Д. та ін. Основи здоров'я. 8 клас. Київ: Алатон, 2016.
3. Тагліна О.В. та ін. Основи здоров'я. 8 клас. Харків: Ранок, 2016.

9 КЛАС

1. Бойченко Т.Є. та ін. Основи здоров'я. 9 клас. Київ: Генеза, 2017.
2. Бех І.Д. та ін. Основи здоров'я. 9 клас. Київ: Алатон, 2017.
3. Тагліна О.В., Кузьміна І.Ю. Основи здоров'я. 9 клас. Харків: Веста, 2017.
4. Поліщук Н.М. Основи здоров'я. 9 клас. Київ: Генеза, 2017.
5. Гущина Н.І. та ін. Основи здоров'я. 9 клас. Київ: Сиція, 2017.

МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА

для діяльності вчителя основ здоров'я, підготовка за якою відбувається під час навчання в КЗ СОІППО

1. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Вчимося жити разом: Посібник для вчителя основної та старшої школи. Київ: Алатон, 2016.
2. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Вчимося жити разом: Практикум для учнів з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я». Київ: Алатон, 2016.
3. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Вчимося жити разом: Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок в курсі «Основи здоров'я» (початкова школа). Київ: Алатон, 2016.
4. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Вчимося жити разом: Практикум для учнів з розвитку соціальних навичок в курсі «Основи здоров'я» (початкова школа). Київ: Алатон, 2016.
5. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Захисти себе від ВІЛ: Посібник для учнів. Київ: Алатон, 2015.
6. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Захисти себе від ВІЛ: Посібник для вчителя. Київ: Алатон, 2015.
7. Нерубаєва І., Фратолла П. «Маршрут безпеки» для педагога-організатора: методичний посібник). Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), 2017.
8. Слободян Т., Гончарова М. Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді: методичний посібник для тренера. Київ: БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2017.
9. Слободян Т., Гончарова М. Здоров'я молоді та його складові: методичний посібник для проведення інтерактивних занять. Київ: БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2018.

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо викладання навчальних предметів у закладах

загальної середньої освіти в 2020/2021 навчальному році

За листом Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430

Організація освітньої діяльності у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України [«Про освіту»](#), [«Про повну загальну середню освіту»](#), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р - <https://cutt.ly/OyA9z5p>), [...] (*тут і далі вилучена інформація для початкової школи – укл.*), Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392.

Виконання вимог зазначених державних стандартів є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності.

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним Державними стандартами результатів навчання є освітня програма закладу загальної середньої освіти. Освітня програма закладу освіти, який здійснює свою діяльність на різних рівнях освіти, може бути наскрізною (з 1 по 11/12 класи), або для певного рівня освіти. Документ схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником. Основою для розроблення освітньої програми є стандарт освіти відповідного рівня.

[...]

У 5-11 класах закладів загальної середньої освіти освітній процес здійснюватиметься відповідно до таких типових освітніх програм:

«Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 405;

«Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 №1493 зі змінами, внесеними наказом МОН від 31.03.2020 № 464).

У навчальному плані освітньої програми закладу освіти конкретизується розподіл годин інваріантного та варіативного складників.

Звертаємо увагу, що під час складання освітніх програм закладів освіти та відповідних навчальних планів заклад освіти має повноваження здійснювати перерозподіл навчальних годин навчального плану в межах 15% від загального обсягу навчального навантаження. При цьому можливою є зміна моделей інтеграції освітніх галузей.

Використання годин варіативного складника навчальних планів може йти на збільшення годин на вивчення окремих предметів інваріантного складника, упровадження курсів за вибором, проведенням індивідуальних консультацій та групових занять. Вибір між упровадженням курсів за вибором і проведенням індивідуальних консультацій та групових занять заклад освіти здійснює з урахуванням індивідуальних навчальних можливостей та пізнавальних інтересів здобувачів освіти і спрямовує на забезпечення умов диференціації та індивідуалізації освітнього процесу. Умовою для їх упровадження має бути запит батьків, наявність груп дітей з певними пізнавальними інтересами, готовність педагогів до

проведення курсів за вибором. Найбільш раціональним вважаємо використання годин варіативної складової у старшій школі на посилення вивчення предметів, які винесено для складання ЗНО, оскільки, як і в минулі роки, ЗНО засвідчило, що значна частина випускників не має певних базових знань і вмінь з багатьох предметів.

У разі використання варіативної складової на вивчення курсу за вибором до переліку навчальних програм, який є складником освітньої програми, додається програма цього курсу. Звертаємо увагу, що програма курсу за вибором повинна мати відповідний гриф і входить до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН для використання у закладах загальної середньої освіти (<https://cutt.ly/oyP5J3V>). При розподілі варіативного складника навчального плану слід враховувати гранично допустиме навантаження. [...]

В освітніх програмах загальний обсяг навчального навантаження визначається у навчальному плані, очікувані результати навчання здобувачів освіти окреслюються у навчальних програмах предметів/інтегрованих курсів (що є складниками освітньої програми). В освітній програмі закладу освіти, що складена на основі типової освітньої програм чи іншої освітньої програми та може бути впроваджена відповідно до чинних нормативних документів, навчальні програми предметів/інтегрованих курсів подаються переліком.

На основі навчальної програми предмета/інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання. Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в підручнику. Вчитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Адміністрація закладу загальної середньої освіти або працівники методичних служб можуть лише надавати методичну допомогу вчителю, з метою покращення освітнього процесу, а не контролювати його.

Оцінювання результатів навчання учнів у закладах загальної середньої освіти урегульовано такими документами:

- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 17);
- Порядок переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України 14.07.2015 № 762 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 08.05.2019 № 621), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30.07.2015 за № 924/27369;

- Інструкція з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2006 № 496.

Враховуючи численні звернення громадян, які надходять до Міністерства освіти і науки України, звертаємо увагу на питання підсумкового (тематичного, семестрового, річного) оцінювання.

При виставленні **тематичної оцінки** враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. При цьому проведення окремої тематичної атестації при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають враховуватися: динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом року; важливість тем, які вивчалися у I та II семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; рівень узагальнення й уміння застосовувати набуті протягом навчального року знання тощо.

Наголошуємо, що відповідно до чинних нормативних актів і семестрова і річна оцінки можуть підлягати коригуванню.

Коригування семестрової оцінки проводиться згідно з пунктом 3.2. Інструкції з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом МОН України від 03.06.2006 № 496.

Коригування річної оцінки проводиться згідно з пунктами 9-10 Порядку переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України

14.07 2015 № 762 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 08 травня 2019 року № 621), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 липня 2015 р. за № 924/27369, річне оцінювання може коригуватись.

Структура навчального року (за чвертями, півріччями, семестрами), тривалість навчального тижня, дня, занять, відпочинку між ними, інші форми організації освітнього процесу встановлюються закладом загальної середньої освіти у межах часу, передбаченого освітньою програмою.

На початку 2020-2021 навчального року, задля забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та/або дистанційного навчання, пропонуємо приділити більше уваги традиційному повторенню вивченого матеріалу за минулий рік, запровадити «коригуюче навчання».

Для цього може бути проведено діагностичні роботи (усні співбесіди) опитування в 2-11-х класах з основних навчальних предметів з метою визначення

рівня засвоєння матеріалу учнями за попередній рік (здебільшого, за період карантину). Слід зазначити, що оцінки за такі діагностичні роботи не бажано виставляти до класного журналу, адже вони є орієнтиром для визначення рівня залишкових знань і вмінь. Відповідно до результатів, спланувати роботу (колективну або індивідуальну) щодо актуалізації окремих тем, систематизації знань та вмінь, практичного їх закріплення тощо. Тривалість періоду такого навчання кожен вчитель визначає самостійно: попередньо планує з урахуванням досвіду організації дистанційного навчання в минулому році, вносить певні корективи до плану після проведення діагностичних робіт.

Рекомендуємо під час календарно-тематичного планування у навчальних програмах і календарно-тематичних планах виділити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу.

Це дозволить без порушення системи програмових вимог ущільнювати, оптимізувати вивчення предмета, концентрувати увагу на відпрацюванні позицій, що мають забезпечити якісну самостійну роботу учнів в умовах дистанційного навчання. Під час вибору на початку навчального року навчально-методичного комплексу для вивчення предмета передбачити можливості використання засобів та інструментарію дистанційного навчання в умовах очного навчання.

У зв'язку із світовим викликом щодо епідеміологічної ситуації, що має місце і в Україні, та необхідністю введення карантинних заходів задля запобігання поширенню вірусних хвороб, під час планування організаційних заходів, що забезпечують освітній процес, у тому числі і під час календарно-тематичного планування з предметів важливо врахувати можливість організації освітнього процесу в межах навчального року в умовах карантину. Для організації дистанційного навчання в цей період пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН від 23.03.2020 № 1/9-173; від 16.04.2020 № 1/9-213; методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (авт. А. Лотоцька, А. Пасічник), розробленими за підтримки МОН (<https://cutt.ly/MynTayc>)

При організації освітнього процесу в карантинних умовах має забезпечуватись:

- *соціальне дистанціювання*;
- мінімізація *переміщення* здобувачів освіти та комунікація між ними в межах закладу освіти;
- *дотримання* нормативів наповнюваності класів та інших *вимог законодавства про освіту*.

Школа може організувати дистанційне навчання за допомогою: поєднання онлайн-занять через Zoom, Skype, Instagram, Google, Hangouts; заздалегідь записаних відеоуроків, презентацій від вчителів чи із зовнішніх освітніх ресурсів; ретельно підібраних завдань для самостійної роботи із подальшою перевіркою; використання безкоштовних вебсерверів та платформ, наприклад, Google, Classroom, Moodle, Microsoft Teams.

Надзвичайно важливим є чітка система організації навчання в школі з самостійним опрацюванням матеріалу (розклад, критерії оцінювання, узгодження кількості контрольних робіт (не більше 3 на тиждень), врахування вікових особливостей щодо виконання домашніх завдань). Домашні завдання мають бути посилюючими для самостійного виконання дітьми (мати чіткі поради та інструкції).

Важливо продовжити навчання педагогів у напрямі опанування інформаційними технологіями та їх ефективного використання в роботі. В умовах нового

формату освітньої діяльності в Україні рекомендуємо вчителям закладів загальної середньої освіти вдосконалювати також цифрові компетентності, які активізують пізнавальний інтерес учнів до використання додаткових навчальних матеріалів, розміщених на освітніх електронних ресурсах. Актуальність даного питання підтверджена використанням дистанційної форми навчання в період карантинних заходів на території України.

Актуальною формою навчання є також розміщення записів відеоуроків з різних навчальних предметів, презентацій, відеоконференцій, інформування учнів та батьків про освітні ресурси, що сприятиме кращому засвоєнню знань учнів із різними рівнями підготовки. Важливо, щоб в учнів були чіткі інструкції до завдань, які необхідно виконати, та був вільний доступ до навчальних матеріалів.

Якщо вчитель чітко спланує роботу, визначиться як буде проводити дистанційне навчання, які цифрові сервіси буде використовувати, підготує/використовуватиме якісні навчальні матеріали та організує зворотній зв'язок з учнями, то таке навчання забезпечить необхідну якість освітніх послуг.

Задля забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та дистанційного навчання пропонуємо під час календарно-тематичного планування у навчальних програмах і календарно-тематичних планах виділити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу. Це дозволить без порушення системи програмових вимог ущільнювати, оптимізувати вивчення предмета, концентрувати увагу на відпрацюванні позицій, що мають забезпечити якісну самостійну роботу учнів в умовах дистанційного навчання. Під час вибору на початку навчального року навчально-методичного комплексу для вивчення предмета передбачити можливості використання засобів та інструментарію дистанційного навчання в умовах очного навчання. Важливим є формування у здобувачів освіти уміння вчитися з використанням ІТ, а в учителів – уміння забезпечувати цей процес має стати пріоритетним освітнім завданням закладів освіти у 2020/2021 навчальному році. У зв'язку з вище окресленим робота закладів освіти в умовах очного і дистанційного навчання зумовлює необхідність підвищення кваліфікації педагогічних працівників із зазначених питань. Звертаємо увагу керівників закладів освіти, їх заступників та педагогічних працівників, що зміни в змісті науково-методичної роботи в закладах освіти мають відображати і питання теорії та практики впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». Пропонуємо у цій роботі використовувати видані за кошти державного бюджету навчально-методичні посібники для педагогічних працівників, що висвітлюють загальнодидактичні питання та питання методик навчання у Новій українській школі. З електронним варіантом навчально-методичних посібників можна ознайомитися на сайті Інституту модернізації змісту освіти на сторінці електронної бібліотеки за покликанням <https://cutt.ly/lyP5Ay2>

Організація освітнього процесу і в умовах очного, і в умовах дистанційного навчання не повинна призводити до перевантаження учнів та має забезпечувати безпечні та нешкідливі умови здобуття освіти.

Режим роботи закладу загальної середньої освіти визначається закладом освіти самостійно на основі відповідних нормативно-правових актів. Задля дотримання безпечних умов перебування учасників освітнього процесу у закладі освіти рекомендуємо керуватись нормативними документами Міністерства охо-

рони здоров'я України, місцевих органів влади щодо здійснення протиепідемічних заходів.

Організація освітнього процесу у 2020/2021 навчального році реалізуватиметься також із врахуванням результатів знакової події для української освіти: у грудні 2019 року оприлюднено Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018, у якому Україна брала участь вперше (режим доступу: <http://testportal.gov.ua>), який містить рекомендації щодо подальшого розвитку освіти в Україні в коротко- та довгостроковій перспективах.

Окрім того, PISA не перевіряє, чи засвоїли учні зміст освітньої програми, а оцінює, наскільки учні здатні використовувати здобуті знання, уміння та навички в реальному житті. Кожне дослідження PISA має провідну компетентність: для PISA-2018 була читацька грамотність, для PISA-2021 стане математична, для PISA-2024 – природничо-наукова компетентність.

5 серпня ц.р. Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), реалізація якої передбачена до 2027 року.

Концепція спрямована на модернізацію STEM-освіти, її широкомасштабне впровадження на всіх складниках та рівнях освіти, встановлення партнерства з роботодавцями і науковими установами та їхнє залучення до розвитку природничо-математичної освіти, тому пропонуємо вчителям природничих дисциплін скоригувати свої навчальні плани із змістом зазначеного документа, оскільки розвиток STEM-освіти може бути забезпечений на початковому, базовому та профільному рівнях. STEM-освіта може реалізуватися через усі види освіти – формальну, неформальну, інформальну (на онлайн-платформах, у STEM-центрах/лабораторіях, за допомогою екскурсій, турнірів, конкурсів, фестивалів, практикумів тощо).

Згідно з Концепцією, навчальні методики та навчальні програми STEM-освіти будуть спрямовані на формування компетентностей, актуальних на ринку праці. Зокрема, це критичне, інженерне і алгоритмічне мислення, навички оброблення інформації й аналізу даних, цифрова грамотність, креативні якості та інноваційність, навички комунікації.

STEM-освіта буде впроваджуватись із врахуванням принципів особистісного підходу, постійного оновлення змісту освіти відповідно до нових досягнень науки та вимог ринку праці, формування необхідних компетентностей на всіх складниках та рівнях освіти, розвитку закладів спеціалізованої освіти наукового спрямування.

Інформуємо, що освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф Міністерства освіти і науки України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на офіційному вебсайті Міністерства (<https://mon.gov.ua/>) та на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Також повідомляємо, що на вебсайті ІМЗО в розділі «Електронна бібліотека», крім електронних версій підручників, розміщені художні та науково-популярні видання серії «Шкільна бібліотека» для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти (<https://lib.imzo.gov.ua/>).

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У 2020/2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

За листом Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430

З метою забезпечення додержання конституційних прав та свобод дитини, гарантій з охорони дитинства, реалізації прав дітей на освіту, безпеки для життя і здоров'я освітнє середовище, збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління Указом Президента України № 195/2020 схвалено Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>).

Національна стратегія ґрунтується на тому, що учні повинні оволодіти знаннями, уміннями, навичками, способами мислення стосовно:

створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини як у повсякденному житті (у побуті, під час навчання та праці тощо), так і в умовах надзвичайних ситуацій;

основ захисту здоров'я та життя людини від небезпек, оцінки існуючих ризиків середовища та управління ними на індивідуальному рівні;

формування індивідуальних характеристик поведінки та звичок, що забезпечують необхідний рівень життєдіяльності (відповідно до потреб, інтересів тощо), достатній рівень фізичної активності та здорове довголіття;

усвідомлення важливості здорового способу життя та гармонійного розвитку, високої працездатності, духовної рівноваги, збереження та поліпшення власного здоров'я (підвищення імунітету, уникнення різних захворювань, підтримання нормальної ваги тіла тощо);

моделей безпечної та ненасильницької міжособистісної взаємодії з однокласниками та дорослими у різних сферах суспільного життя;

знань і навичок здорового, раціонального та безпечного харчування, здійснення усвідомленого вибору на користь здорового харчування;

усвідомлення цінності життя та здоров'я, власної відповідальності та спроможності зберегти та зміцнити здоров'я, підвищити якість свого життя.

Реалізацію цих завдань у загальній середній освіті забезпечує інтегрований предмет «Основи здоров'я», метою якого є формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності.

У 2020/2021 навчальному році вивчення предмета «Основи здоров'я» **у 5-9 класах** здійснюватиметься за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (<https://qoo.gl/GDh9qC>).

Відповідно типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України

№ 405 від 20.04.2018 на вивчення предмета передбачена 1 год. на тиждень.

У пояснювальній записці оновленої програми розкрито компетентнісний потенціал навчального предмета «Основи здоров'я», його внесок у формування ключових компетентностей, визначених Концепцією Нової української школи: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна (А) та громадянська (Б) компетентності; обізнаність і самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя.

У кожній темі програми визначено предметний зміст, що розкриває спільні для всіх навчальних предметів *наскрізні змістові лінії*: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність», спрямовані на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях.

У пояснювальній записці зазначено, на що орієнтувати учнів кожного класу, а в описі змістових ліній показана дотичність кожної з них до формування ключових компетентностей.

Невід'ємними складовими усіх наскрізних ліній є життєві навички, що відпрацьовуються на уроках предмета «Основи здоров'я». Це навички ефективного спілкування, співчуття, попередження і розв'язання конфліктів, протидії тиску, погрозам, дискримінації, спільної діяльності та співробітництва, самоусвідомлення та самооцінки, самоконтролю, аналізу проблем і прийняття рішень, визначенню життєвих цілей та програм, мотивація успіху та тренування волі тощо.

Компетентнісний підхід передбачає використання на уроках основ здоров'я інтерактивних методів, які забезпечують: активну участь кожного учня; творчу співпрацю між собою і з учителем; навчання на ситуаціях, наближених до реального життя; сприятливий емоційний клімат у класі; формування відчуття класу як єдиної команди тощо.

Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять з використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учнів: роботі в групах, обговоренні, мозкових штурмах, розробці концептуальних карт, рольових іграх дискусіях, творчих проєктах, інтерв'ю, аналізі життєвих ситуацій, екскурсій, моделюванні розв'язання проблеми тощо.

Добираючи додаткові матеріали до уроків, учителям слід звернути особливу увагу на відповідність їх змісту віковим особливостям, навчальним можливостям та реальним потребам учнів. Лише за цих умов реалізація освітньої траєкторії учнями за схемою «знання» — «уміння» — «ставлення» — «життєві навички» сприятиме формуванню мотивації учнів щодо здорового способу життя.

Постійної уваги учителя заслуговує співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї. Слід звернути увагу учнів і батьків на співпрацю при виконанні завдань, спрямованих на моделювання певних життєвих ситуацій. Програмою передбачена участь дорослих у виконанні таких завдань (поз-

начені в чинній програмі*), зокрема, моделювання способів конструктивно-го розв'язання конфліктів, складання рейтингу телепередач тощо.

В умовах поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 необхідно надавати дітям достовірну інформацію та науково-обґрунтовані факти про коронавірус для того, щоб зменшити страхи та занепокоєність через хворобу, а також підтримувати здатність учнів долати вторинні ефекти розповсюдження вірусу на їхні життя. Практичні поради «Як вчителі можуть говорити з учнями про коронавірус (COVID-19)» наведено на сайті ЮНІСЕФ і сайті НУШ.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та ГО «Смарт освіта» за підтримки Міністерства освіти і науки України розробили дистанційні уроки з біології про коронавірусну інфекцію COVID-19. Методичні рекомендації для вчителів та навчальні матеріали для учнів опубліковано [на сайті НУШ](#). Розроблено чотири версії уроків для учнів 6-8 та 9-10 класів. Їх створено з можливістю проведення через відеозв'язок або без нього – за умов обмеженого доступу до інтернету чи гаджетів. Кожен урок містить методичні рекомендації для вчителя біології, а також навчальні матеріали для учнів – ілюстрації з поясненнями, інтерактивні вправи, тести, навчальне відео. Інтерактивні завдання учні можуть виконати самостійно або разом із батьками.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності, дотримання правил поведінки учнів в життєвих ситуаціях, сформованість умінь та навичок.

Зміст завдань для перевірки навчальних досягнень з теми має відповідати очікуваним результатам навчання учнів, визначеним програмою, та критеріям оцінювання. Завдання для перевірки навчальних досягнень мають спиратися не стільки на базові знання учнів, як на вміння застосовувати їх.

Кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена за рахунок варіативної складової навчального плану. У такому разі вчитель використовує чинну програму, збільшуючи на власний розсуд кількість годин на вивчення окремих тем програми.

Рекомендуємо за рахунок годин варіативної складової запроваджувати факультативи з формування здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я, профілактики неінфекційних захворювань, ВІЛ-інфекції/СНІДу тощо.

Перелік навчальних програм та навчальної літератури, яка може використовуватись в освітньому процесі, розміщено на офіційних веб-сайтах Міністерства освіти і науки України та Інституту модернізації змісту освіти.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ КЗ СОІППО ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я У 5-9 КЛАСАХ У 2020-2021 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

З метою забезпечення додержання конституційних прав та свобод дитини, гарантій з охорони дитинства, реалізації прав дітей на освіту, безпеки для життя і здоров'я освітнє середовище, збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління Указом Президента України від 25.05.2020 № 195/2020 схвалено Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>

У 2020-2021 навчальному році вивчення предмета «Основи здоров'я» у 5-9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерством освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. Режим доступу: <https://goo.gl/GDh9gC>

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня», на вивчення предмета передбачена 1 година на тиждень.

На сайті Інституту модернізації змісту освіти розміщено рекомендації щодо реалізації наскрізних змістових ліній. Режим доступу: <https://bitly.su/oaWy9zX>

Звертаємо увагу, що невід'ємними складовими всіх наскрізних ліній є життєві навички, що відпрацьовуються на уроках предмета «Основи здоров'я». Це навички ефективного спілкування, співчуття, попередження і розв'язання конфліктів, протидії тиску, погрозам, дискримінації, спільної діяльності та співробітництва, самоусвідомлення та самооцінки, самоконтролю, аналізу проблем і прийняття рішень, визначенню життєвих цілей та програм, мотивація успіху та тренування волі тощо.

При виконанні завдань, спрямованих на моделювання певних життєвих ситуацій, учителям слід звернути увагу учнів і батьків на співпрацю. Передбачено програмою участь дорослих у виконанні таких завдань (позначені в чинній програмі*), зокрема, моделювання способів конструктивного розв'язання конфліктів, складання рейтингу телепередач тощо. Активна співпраця є умовою успішної реалізації програми предмета «Основи здоров'я» і вона можлива лише на засадах партнерства всіх учасників освітнього процесу (учнів, педагогів, сім'ї та громади). Це передбачає й уможлиблює:

- особистісно орієнтоване навчання;
- збагачення змісту інтегрованого предмета емоційним, особистісно значущим матеріалом;
- використання інтерактивних методів навчання;
- стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів учнів, послідовну диференціацію та індивідуалізацію вивчення цього предмета;
- роботу учнів з різними джерелами інформації, різними видами і типами ресурсних матеріалів;
- відпрацювання практичних дій при вивченні кожної теми;
- створення умов для активного діалогу між учасниками-партнерами освітнього процесу (учнів, учителів, членів сім'ї, громади) та вільного вибору учнями навчальних завдань і способів поведінки;

- залучення учнів до самооцінювання різних видів своєї діяльності, у тому числі й розвитку життєвих навичок;
- багатоваріантність форм різних видів діяльності учнів;
- залучення до активної співпраці сім'ї та громади.

При проведенні уроків з основ здоров'я увага вчителя має бути зосереджена на використанні інтерактивних методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учнів: роботі в групах, обговоренні, мозкових штурмах, розробці концептуальних карт, рольових іграх, дискусіях, творчих проектах, інтерв'ю, аналізі життєвих ситуацій, екскурсіях, моделюванні розв'язання проблеми тощо.

Акцентуємо увагу, що через необхідність дистанціювання у зв'язку з інфекцією коронавірусу, уникати вправ та руханок, використовуваних в освітньому процесі, які передбачають доторкання дітей один до одного.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я здійснюється відповідно до орієнтовних вимог, затверджених наказом МОН від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти». Об'єктом оцінювання є знання, вміння та навички, емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності, правила поведінки учнів в життєвих ситуаціях. Оцінювання рівня навчальних досягнень учнів має відбуватися постійно, на всіх етапах розвитку здоров'язбережувальних компетентностей. Особливістю оцінювання здоров'язбережувальної діяльності дитини є відзначення позитивного навіть мінімального досягнення в школі, вдома, у громаді, для чого необхідна тісна співпраця учителя з батьківською громадою. Зміст завдань для перевірки навчальних досягнень з теми має відповідати очікуваним результатам навчання учнів, визначеним програмою, та критеріям оцінювання. Завдання для перевірки навчальних досягнень мають спиратися не тільки на базові знання учнів, а й на вміння їх застосовувати.

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне). Контрольні роботи у процесі вивчення предмета не передбачені. Практичні завдання проводяться у межах певного уроку і є його невід'ємною частиною, тому окремо практичні завдання не оцінюються, чи оцінюються як будь-який вид діяльності учнів, який можна об'єктивно оцінити.

Оцінка з основ здоров'я має бути інструментом підтримки і заохочення на досягнення позитивних змін у знаннях, уміннях, мотиваціях і реальній поведінці. Тому необхідно позитивно оцінювати кожний крок учня (учениці), спрямований на:

- опанування навичками здорового способу життя, його позитивна спрямованість на ведення такого способу життя, практичні дії, які він виконує при відпрацюванні кожної теми;
- підвищення рівня знань про здоров'я і безпеку життєдіяльності, здоровий спосіб життя, уміння використовувати здобуті знання для зміцнення здоров'я;
- набуття навичок, що сприяють розвитку та взаємозв'язку усіх складових здоров'я (фізичній, соціальній, психічній та духовній);
- позитивне ставлення до здорового способу життя.

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі

З метою забезпечення додержання конституційних прав та свобод дитини, гарантій з охорони дитинства, реалізації прав дітей на освіту, безпечне для життя і здоров'я освітнє середовище, збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління **постановляю**:

1. Схвалити Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (додається).

2. Кабінету Міністрів України щорічно затверджувати план заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, схваленої цим Указом.

3. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України

В.ЗЕЛЕНСЬКИЙ

М. Київ

25 травня 2020 року

№195/2020

СХВАЛЕНО

Указом Президента України

від 25 травня 2020 року № 195/2020

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі

І. Загальні положення

Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (далі – Національна стратегія) розроблена на основі аналізу сучасного стану освітнього середовища та забезпечення охорони життя і здоров'я учасників освітнього процесу.

Розроблення Національної стратегії обумовлене необхідністю побудови безпечного та здорового освітнього середовища у новій українській школі для забезпечення прав дітей на освіту, охорону здоров'я, створення умов для надання учням якісних освітніх та медичних послуг. Формування безпечного та здорового освітнього середовища сприятиме кращій реалізації інтелектуального, фізичного, соціального та емоційного розвитку учнів, їх потенціалу, а також матиме позитивний вплив на стан громадського здоров'я, економіки та демографії в цілому в Україні.

Національна стратегія ґрунтується на тому, що учні повинні оволодіти знаннями, уміннями, навичками, способами мислення стосовно:

створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини як у повсякденному житті (у побуті, під час навчання та праці тощо), так і в умовах надзвичайних ситуацій;

основ захисту здоров'я та життя людини від небезпек, оцінки існуючих ризиків середовища та управління ними на індивідуальному рівні;

формування індивідуальних характеристик поведінки та звичок, що забезпечують необхідний рівень життєдіяльності (відповідно до потреб, інтересів тощо), достатній рівень фізичної активності та здорове довголіття;

усвідомлення важливості здорового способу життя та гармонійного розвитку, високої працездатності, духовної рівноваги, збереження та поліпшення

власного здоров'я (підвищення імунітету, уникнення різних захворювань, підтримання нормальної ваги тіла тощо);

моделей безпечної та ненасильницької міжособистісної взаємодії з однолітками та дорослими у різних сферах суспільного життя;

знань і навичок здорового, раціонального та безпечного харчування, здійснення усвідомленого вибору на користь здорового харчування;

усвідомлення цінності життя та здоров'я, власної відповідальності та спроможності зберегти та зміцнити здоров'я, підвищити якість свого життя.

Надзвичайно важливим є оволодіння всіма зазначеними компетенціями не лише здобувачами освіти, їх батьками, педагогічними працівниками, наставниками, асистентами, а й іншими особами, які працюють із дітьми шкільного віку, забезпечують їх навчання, виховання та розвиток.

Національна стратегія розроблена на виконання Указу Президента України від 7 грудня 2019 року № 894 "Про невідкладні заходи щодо покращення здоров'я дітей" та конкретизує основні напрями реалізації розбудови безпечного і здорового освітнього середовища відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схваленої Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344; Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988; Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1018, та Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 липня 2018 року № 530.

Національна стратегія розроблена з урахуванням стратегічних документів Всесвітньої організації охорони здоров'я, зокрема Глобальної стратегії охорони здоров'я жінок, дітей і підлітків на 2016 – 2030 роки, розробленої на підтримку Цілей сталого розвитку, та відповідно до Конвенції ООН про права дитини.

Формування та застосування учнями компетентностей, необхідних для здорового та безпечного життя, сприятиме досягненню глобальних цілей сталого розвитку, проголошених ООН (резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року № 70/1) і підтриманих Україною відповідно до Указу Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року".

Національна стратегія визначає мету, стратегічні цілі, принципи, завдання та підходи у формуванні безпечного і здорового освітнього середовища для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, учасників освітнього процесу, громадськості.

II. Сучасний стан розбудови безпечного і здорового освітнього середовища та проблеми, які потребують вирішення

Учні та педагогічні працівники потребують такого стану освітнього середовища, в якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку, комфорт і благополуччя. Батьки учнів як учасники освітнього процесу, що зацікавлені в існуванні максимально безпечного освітнього середовища, здатного забезпечити належні і безпечні умови навчання, виховання, розвитку дітей, для досягнення цих цілей мають долучатися та активно сприяти формуванню у дітей гігієнічних навичок та засад здорового і безпечного способу життя.

Безпечне і здорове освітнє середовище є сукупністю умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин.

Формування безпечного і здорового освітнього середовища вимагає вирішення низки проблем, зокрема, пов'язаних із фізичним, психологічним насильством та булінгом (цькуванням), безвідповідальним використанням Інтернету, недостатньою готовністю педагогічних працівників запобігати та протидіяти насильству та булінгу (цькуванню) серед учасників освітнього процесу, непопулярністю серед дітей та підлітків культури здорового харчування, малорухливим способом життя, належним рівнем їх медичного забезпечення, а також загальною несистемним підходом до формування культури здорового та безпечного способу життя у суспільстві, недостатністю співпраці різних соціальних інституцій у подоланні зазначених проблем.

Так, за даними опитування, проведеного у 2018 році Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка, 38 відсотків учнів-респондентів ставали жертвами образ протягом останніх двох місяців, а ображали інших у цей період 35 відсотків учнів. Поширенням явищем стала і практика цькування в Інтернеті (кібербулінг). Насильство та булінг (цькування) призводять до миттєвих та віддалених медичних, соціальних та економічних проблем. Наслідки можуть позначатися протягом усього життя. Серед них – проблеми із психічним здоров'ям, фізичні травми, рання вагітність та проблеми з репродуктивним здоров'ям, антисоціальна поведінка, інфекційні та неінфекційні захворювання, зниження академічної успішності та припинення навчання.

Однією з головних проблем здоров'я дітей є поширення надлишкової ваги тіла та ожиріння. Згідно зі статистичними даними Міністерства охорони здоров'я України за 2017 рік з 7 млн 615 тис. дітей віком до 17 років 13,3 відсотка страждали на ожиріння, і щороку в Україні фіксується приблизно 15,5 тис. нових випадків дитячого ожиріння. Діти з ожирінням більше піддаються ризику розвитку цукрового діабету 2-го типу та серцево-судинних захворювань, вони досить часто потерпають від стигми та дискримінації і, як наслідок, розвитку психологічних проблем та соціальної ізоляції. Причинами поширення надлишкової ваги та ожиріння серед дітей і підлітків переважно є нераціональне харчування та малорухливий спосіб життя.

За даними опитування Всесвітньої організації охорони здоров'я в рамках проекту "Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді", у 2018 році 87,6 відсотка хлопців та 93,6 відсотка дівчат станом на час опитування не курили, що свідчить про позитивну тенденцію порівняно з аналогічними даними 2014 року. При цьому вживання спиртних напоїв залишалося досить поширеним серед підлітків – 40 відсотків учнів хоча б один раз вживали алкоголь. Серед 17-річних їх частка сягала 61 відсоток, вона збільшилася з 2014 року на 17 відсотків (у 2014 році мали досвід уживання алкоголю в середньому 44,8 відсотка); 22,8 відсотка учнів уживали алкоголь протягом останнього місяця (42

відсотки 17-річних). Кожен п'ятий, хто вживав алкоголь, робив це приблизно три – п'ять днів на місяць.

Статевий досвід до 18 років мали 40,3 відсотка хлопців та 27,8 відсотка дівчат. Із тих, хто отримав статевий досвід до повноліття (34 відсотки), отримали його саме до 15 років, а 30 відсотків тих, хто має статевий досвід, не користуються презервативами. Основним джерелом знань щодо статевих стосунків 58 відсотків підлітків назвали Інтернет.

Психічне здоров'я та благополуччя учнів є таким самим ключовим елементом, як і фізичне здоров'я. Порушення депресивного спектра, підвищений рівень тривожності та агресивності, самоушкоджувальна поведінка та суїцидальні спроби – одні з найпоширеніших проявів порушення психологічного благополуччя серед дітей та підлітків. Проблеми із психічним здоров'ям у дітей можуть призвести до погіршення результатів навчання, фізичного здоров'я, нестійких соціальних зв'язків та майбутніх перспектив самореалізації, а також різного роду девіантних форм поведінки. Відповідно додаткової уваги потребує профілактика психічних розладів, просвітницька робота з питань психо- та медіагієни, розвиток та підвищення якості психологічних послуг у закладах освіти, первинної медичної допомоги, а також підтримка психічного здоров'я дітей та інших учасників освітнього процесу.

Проблемою, яка потребує розв'язання, є низький рівень культури безпечної, здорової поведінки та ненасильницької взаємодії у дітей шкільного віку, інших учасників освітнього процесу, погіршення стану здоров'я учнів, недостатній рівень доступності, безпечності і комфортності умов шкільного навчання.

Причинами такої проблеми є:

відсутність у переважної більшості дітей звичок здорового і безпечного способу життя, у тому числі здорового харчування, низький рівень їх рухової активності, недостатня сформованість у них навичок безпечної поведінки та ненасильницької, безконфліктної комунікації;

уразливість дітей шкільного віку під час використання Інтернету, нестача навичок безпечної поведінки в інформаційному середовищі, неконтрольований доступ до Інтернету під час освітнього процесу;

недостатній рівень ефективності освіти, яка забезпечує соціальний і здоров'язбережувальний компоненти навчання, медіа- та цифрову грамотність учнів, що можуть сприяти безпечній життєдіяльності, збереженню та зміцненню здоров'я, веденню здорового способу життя, безпечній комунікації;

недостатність і зношеність матеріально-технічної бази закладів освіти, що необхідна для здобуття якісної освіти та всебічного розвитку дітей, у тому числі для забезпечення здоров'язбережувального компонента навчання, а також для забезпечення здорових та нешкідливих умов навчання;

недостатня увага до створення у закладах освіти умов, що забезпечують фізичну безпеку та доступність освітнього середовища для всіх учнів, у тому числі з особливими освітніми потребами (відповідність вимогам пожежної, санітарно-епідеміологічної, екологічної безпеки, будівельним нормам з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування);

відсутність ефективного та системного підходу в закладах освіти щодо попередження та реагування на прояви насильства та булінгу (цькування);

неналежні умови для організації достатнього, якісного, безпечного, збалансованого харчування дітей у закладах освіти;

відсутність стандартизованих норм харчування (в тому числі для дітей, які потребують спеціального дієтичного харчування) та фізичної активності відповідно до фізіологічних потреб учнів та рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я, що є бар'єром для формування знань та навичок здорового і безпечного способу життя;

застарілі державні санітарні правила і норми щодо влаштування, утримання закладів освіти та організації освітнього процесу та інші санітарні правила і норми у сфері освіти;

недостатній рівень медичного обслуговування дітей шкільного віку;

недостатньо ефективний психологічний супровід учасників освітнього процесу;

низький рівень залучення батьків до формування гігієнічних навичок та засад здорового і безпечного життя їх дітей;

недостатнє використання ресурсів взаємодії та партнерства між учасниками освітнього процесу, закладами освіти і закладами охорони здоров'я, закладами культури, соціальними службами, правоохоронними органами, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, а також ресурсів волонтерської допомоги за відповідними напрямками.

III. Мета, стратегічні цілі та основні завдання Національної стратегії

Метою Національної стратегії є формування безпечних, комфортних та здорових умов навчання в закладах освіти, освітнього середовища, яке забезпечує оволодіння учнями компетентностями, необхідними для життя, формування культури безпечної та здорової поведінки.

Національна стратегія ґрунтується на принципах:

пріоритету прав і свобод дитини, забезпечення прав на освіту, охорону здоров'я, безпечні умови навчання та праці;

доступу учнів до навчання, виховання, розвитку в здоровому та безпечному освітньому середовищі без дискримінації за будь-якою ознакою;

відповідальної взаємодії відповідно до компетенції всіх учасників освітнього процесу, державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, громадських об'єднань у забезпеченні належних і безпечних умов навчання, виховання, розвитку учнів, а також формування у них гігієнічних навичок та засад здорового способу життя;

стимулювання особистої відповідальності людини за збереження та зміцнення здоров'я, забезпечення безпеки власної життєдіяльності та перетворення здорового та безпечного способу життя у повсякденну практику;

міжсекторального співробітництва та координації, комплексного підходу до організації здорового та безпечного освітнього середовища;

наукової доказовості підходів до розбудови безпечного та здорового середовища.

Реалізацію Національної стратегії передбачається здійснювати за такими стратегічними цілями:

1) здоров'язбережувальна складова освіти – зміст освіти та методики навчання формують в учнів компетентності, необхідні для здорового та безпечного життя, сприяють ухваленню рішень учнями щодо власного здоров'я, його збереження та дотримання здорового способу життя;

2) комплексність розвитку фізичної культури та посилення рухової активності – підвищити рівень фізичної активності учнів шляхом формування та реа-

лізації комплексного підходу до фізичного розвитку в закладах освіти, що передбачає навчальні заняття з фізичної культури, загальну рухову активність учнів, широке залучення працівників закладів освіти, батьків та місцевих громад до культури фізичної активності;

3) розбудова системи здорового харчування, формування культури харчування та правильних харчових звичок – забезпечити учнів їжею та напоями, які відповідають сучасним принципам здорового харчування, рекомендаціям Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міністерства охорони здоров'я України, сформувати культуру здорового харчування, правильних харчових звичок, основ здорового харчування та здорового способу життя;

4) удосконалення медичного обслуговування учнів та працівників закладів освіти – створення умов для медичного обслуговування дітей шкільного віку, проведення щорічних медичних оглядів, моніторингу стану здоров'я, здійснення лікувально-профілактичних заходів, у тому числі профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань, виявлення чинників ризику та потенційних проблем із здоров'ям, забезпечення супроводу дітей шкільного віку із хронічними захворюваннями та надання екстреної медичної допомоги у випадку невідкладних станів, а також здійснення постійного спостереження за станом їх здоров'я та розвитком;

5) ефективне психологічне забезпечення освітнього процесу – створення в закладі освіти умов, які сприяють охороні психічного здоров'я учнів та педагогів, надання їм психологічної та соціально-педагогічної підтримки;

6) підготовка працівників закладу освіти та їх здоров'я – працівники закладів освіти дотримуються принципів здорового та безпечного способу життя, сприяють формуванню відповідних компетентностей в учнів, вміють запобігати проявам насильства та булінгу (цькування);

7) безпечність, доступність та інклюзивність освітнього середовища – у закладі освіти створені умови, що забезпечують належні та безпечні умови навчання, виховання, розвитку учнів, формування у них гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, створені умови фізичної та психологічної безпеки учнів, з урахуванням їх потреб та можливостей, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх дітей, у тому числі з особливими освітніми потребами;

8) міжсекторальна взаємодія та залучення соціальних інституцій – заклади охорони здоров'я, органи та установи у сферах молодіжної політики, спорту, соціального захисту, культури, правоохоронні органи співпрацюють у процесі створення та забезпечення функціонування здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища. У закладі освіти на основі міждисциплінарної взаємодії та комплексного підходу за участю всіх учасників освітнього процесу формується та підтримується освітнє середовище, що відповідає їх потребам у розвитку, збереженні здоров'я та безпеці. Батьки учнів, місцева громада, громадські організації та активісти зацікавлені у здоровому та безпечному способі життя дітей, активно долучаються до формування середовища, максимально сприятливого для всебічного розвитку та безпеки дітей.

Для реалізації стратегічних цілей Національної стратегії необхідним є здійснення таких завдань:

1) формування в учасників освітнього процесу гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, зокрема звичок здорового харчування, фізичної активності, безпечної комунікації;

2) створення сучасного, розвивального, безпечного, комфортного та інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, захисту від небезпек, підвищенню рухової активності дітей;

3) забезпечення відповідності змісту повної загальної середньої освіти та методик навчання сучасним потребам дитини у збереженні та зміцненні здоров'я, захисті від небезпек, підвищенні рухової активності, безпечній комунікації;

4) упровадження принципу недискримінації, в тому числі конфіденційності щодо наявності будь-яких дискримінуючих ознак;

5) запобігання вживанню учнями, іншими учасниками освітнього процесу тютюну, алкоголю, наркотичних засобів, інших речовин із психоактивною дією, унеможливлення їх розповсюдження та вживання в закладі освіти та на прилеглих до нього територіях;

6) створення для учасників освітнього процесу можливості користуватися сучасною матеріально-технічною базою для забезпечення здоров'язбережувального компонента навчання, рухової активності, безпечних та нешкідливих умов (спортивні зали і майданчики, басейни, роздягальні, душеві, туалети в будівлях закладів освіти, сучасний спортивний інвентар, нові/оновлені підручники, посібники, демонстраційне обладнання, ширококутний доступ до Інтернету тощо);

7) забезпечення готовності педагогічних працівників до надання якісних освітніх послуг у процесі забезпечення соціального та здоров'язбережувального компонентів навчання, формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, психологічного супроводу учасників освітнього процесу, запобігання під час навчання проявам насильства та булінгу (цькування), порушенням прав дитини, зокрема шляхом використання Інтернету;

8) удосконалення механізму надання медичних послуг дітям шкільного віку;

9) інформування медичними працівниками учнів з питань вакцинації, профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань, збереження свого сексуального та репродуктивного здоров'я, попередження поширення серед дітей та підлітків звичок, небезпечних для їх фізичного та/або психічного здоров'я;

10) удосконалення системи організації харчування в закладах освіти, яка має забезпечити формування культури здорового, збалансованого споживання їжі та питної води, а також модернізації обладнання для їдалень (харчоблоків) закладів освіти;

11) здійснення моніторингу процесів реалізації соціального і здоров'язбережувального компонентів навчання, забезпечення рухової активності учнів під час освітнього процесу, запобігання насильству та булінгу (цькуванню), забезпечення здорового харчування в закладі освіти;

12) упровадження в закладах освіти міжнародних програм із протидії проявам насильства та булінгу (цькування) і їх попередження;

13) удосконалення механізму психологічного супроводу та підтримки в закладах освіти, запровадження дієвого механізму взаємодії закладів освіти та охорони здоров'я для охорони психічного здоров'я дітей;

14) розвиток міжсекторального співробітництва та державно-приватного партнерства у забезпеченні функціонування здорового та безпечного освітнього середовища;

15) створення умов для активної участі громадськості у проведенні заходів з навчання учасників освітнього процесу навичкам здорового та безпечного способу життя, запобігання насильству та булінгу (цькуванню);

16) проведення ефективних інформаційних кампаній для учасників освітнього процесу, спрямованих на популяризацію здорового та безпечного способу життя, вакцинації, профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань, протидію поширенню серед дітей та підлітків звичок, небезпечних для їх фізичного або психічного здоров'я.

IV. Очікувані результати реалізації Національної стратегії

Очікувані результати реалізації Національної стратегії:

у закладах освіти створено сучасне розвивальне, безпечне, комфортне та інклюзивне освітнє середовище, забезпечено впровадження заходів, спрямованих на формування гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, протидію насильству, соціально-психологічне навчання;

навчання з метою збереження та зміцнення здоров'я, захисту від небезпек, підвищення рухової активності дітей є цікавим та ефективним;

стандарті освіти містять соціально та здоров'язбережувальну складові, навчальні та типові освітні програми орієнтовані на реалізацію здоров'язбережувального компонента навчання;

заклади освіти відповідають критеріям санітарного та епідеміологічного благополуччя, мають сучасну матеріально-технічну базу для організації навчання, у тому числі формування здоров'язбережувальних компетенцій та забезпечення фізичної активності учнів;

організація харчування в закладах освіти здійснюється згідно із законодавством, усі учасники освітнього процесу мають доступ до здорової їжі та питної води;

матеріально-технічне забезпечення їдалень (харчоблоків) закладів освіти є сучасним і спроможним забезпечити потреби в здоровому та збалансованому харчуванні учнів, педагогічних працівників, інших учасників освітнього процесу;

педагогічні та медичні працівники закладів освіти запобігають, попереджують та протидіють будь-яким проявам насильства;

підвищено рівень навчання учнів із навчального предмета "фізична культура", а також залучення учнів до рухової активності під час занять з інших навчальних предметів і після занять;

психологічна служба та соціально-педагогічний патронаж у системі освіти надають ефективні послуги учасникам освітнього процесу;

оптимізовано діяльність медичної служби закладів освіти та підвищено якість її послуг;

працівники закладів освіти, батьки, інші учасники освітнього процесу та зацікавлені особи беруть активну участь у формуванні звичок здорового способу життя, фізичної активності та безпечної поведінки дітей.

V. Реалізація, моніторинг та оцінка виконання Національної стратегії

Реалізувати Національну стратегію передбачається протягом 2020 – 2024 років. На підставі визначених стратегічних цілей та завдань Кабінет Міністрів України щороку до 1 квітня затверджує план заходів на поточний рік щодо реалізації Національної стратегії, забезпечує його виконання на засадах відкритості та прозорості, звітує про його виконання.

Реалізація Національної стратегії забезпечується в межах компетенції спільними зусиллями державних органів, органів місцевого самоврядування та громадськості.

Відкритість та прозорість реалізації Національної стратегії забезпечується шляхом інформування про хід її реалізації, зокрема на вебсайтах відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

VI. Фінансове забезпечення реалізації Національної стратегії

Реалізація Національної стратегії здійснюватиметься за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також з інших джерел, не заборонених законодавством.

Керівник Офісу Президента України

А.ЄРМАК

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ

про деякі питання організації виховного процесу у 2020/2021 н. р. щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок, профілактики булінгу (цькування), кримінальних правопорушень, вживання наркотичних і психотропних речовин та запобігання торгівлі людьми

Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 20.07.2020 № 1/9-385

<https://imzo.gov.ua/2020/07/23/lyst-mon-vid-20-07-2020-1-9-385-deiaki-pytannia-orhanizatsii-vykhovnoho-protsesu-u-2020-2021-n-r-shchodo-formuvannia-v-ditey-ta-uchnivs-koi-molodi-tsinnisnykh-zhyttievyykh-navychok/>

Відповідно до статті 15 **Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX** у закладах освіти виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини громадянина тощо. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Закон України «Про освіту», зокрема стаття 53, визначає право здобувачів освіти на захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Кабінет Міністрів України 30 травня 2018 року постановою № 453 затвердив Державну соціальну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року. Метою Програми є забезпечення послідовної імплементації положень Конвенції ООН про права дитини, розбудови ефективної системи захисту прав та інтересів дитини на рівні територіальної громади в умовах децентралізації, створення дружнього до дітей середовища відповідно до міжнародних стандартів та пріоритетів Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016-2021 роки), а також досягнення Цілей Сталого Розвитку, затверджених Резолюцією Організації Об'єднаних Націй 70/1 "Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року", у частині дотримання прав дітей.

19 січня 2019 року набув чинності **Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 р. № 2657-VIII.**

З метою створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти наказом Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 [№ 1646](#), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2020 за № 11/34394, затверджено Порядок реагування на випадки булінгу (цькування) та Порядок застосування заходів виховного впливу.

Режим

доступу:

https://serch.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE34394Z.html

Зазначений наказ був направлений листом Міністерства освіти і науки України від 11.02.2020 № 1/9-80 до департаментів (управлінь) освіти і науки обласних та Київської міської державних адміністрацій.

Роз'яснення щодо застосування зазначеного наказу направлені листом від 13.04.2020 № 1/9-207, в якому Міністерство зосередило увагу на безумовному виконанні керівниками органів управління освітою, керівниками закладів освіти, педагогічними, науково-педагогічними і науковими працівниками, іншими учасниками освітнього процесу законодавчих вимог у зв'язку із затвердженням відповідного наказу.

Концепцією Нової української школи передбачено формування ціннісного ставлення і судження у школярів, вміння вибудовувати доброзичливі й толерантні стосунки із учасниками освітнього процесу.

Водночас до Міністерства продовжують надходити звернення від учасників освітнього процесу щодо порушень прав дитини, зокрема щодо випадків булінгу.

Наголошуємо, що згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018 № 2657-VIII до повноважень органів управління освітою входить здійснення контролю за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти та розгляд скарг про відмову в реагуванні на випадки булінгу (цькування) за відповідними заявами.

Натепер держава гарантує кожному громадянину право на отримання безоплатної правової допомоги. Для отримання такої допомоги варто зателефонувати за номером Єдиного контакт-центру 0 800 213 103 (цілодобово та безкоштовно у межах України зі стаціонарних та мобільних телефонів). Важливо: діти мають право безоплатно отримати послуги адвоката (складання заяв, представництво в суді).

Вважаємо за доцільне розмістити на сайтах органів управління освітою та на сайтах закладів освіти банер з гіперпосиланням на офіційний вебсайт системи Безоплатної правової допомоги (<https://legalaid.gov.ua/>) та сприяти розміщенню згаданого банеру системи Безоплатної правової допомоги з гіперпосиланням на вебсайтах органів управління освітою та закладів освіти. Банери для розміщення знаходяться за посиланням: <http://bit.do/legalaid>

Наголошуємо, що на доступному місці в закладі освіти варто розмістити контактну інформацію про керівників і педагогічних працівників закладу освіти, до яких, відповідно до посадових обов'язків, можуть звертатися учасники освітнього процесу для оперативного вирішення питань, що стосуються збереження життя чи здоров'я, а також захисту прав та інтересів дитини; номер телефону **1547** Урядової гарячої лінії з попередження домашнього насильства; телефонні номери Національної дитячої «гарячої» лінії **0 800 500 225 або 116 111** (для дзвінків з мобільного).

Для використання в профілактичній роботі в закладах освіти на сайті МОН розміщено створений у вільному доступі банк педагогічних технологій у рубриці «Корисні посилання щодо теми антибулінгу».

З метою профілактики булінгу (цькування) у закладах освіти рекомендуємо:

впроваджувати в освітній процес закладів освіти гурток «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації» та факультатив «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе». Режим доступу:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/1-komplekt-programmediatsiya.pdf>

використовувати відеоролик «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Медіація - ровесників і ровесниць» та освітній електронний курс «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе»; Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/vihovna-robota-shvaleni-rukopisi/>.

розвивати медіацію однолітків, створювати служби порозуміння (Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти». Режим доступу: https://la-strada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_616.html

проводити освітню роботу з батьками та законними представниками дітей з питань профілактики насильства, булінгу, формування ненасильницької моделі поведінки та вирішення конфліктів мирним шляхом.

Єдність навчання, виховання і розвитку учнів забезпечується спільними зусиллями всіх учасників освітнього процесу.

Сім'я є й залишається природним середовищем для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини, її матеріального забезпечення та несе відповідальність за створення належних умов для цього. Саме вона має виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження й передачі з національно-культурних і загальнолюдських цінностей наступним поколінням.

Міжнародні договори, учасницею яких є Україна, дозволяють вирішувати питання, пов'язані із здійсненням батьківських прав і виконанням обов'язків як матеріального, так і нематеріального характеру, незалежно від громадянства і місця проживання батьків і дітей.

Слід зазначити, що в Україні основні підходи до осмислення й реалізації прав дітей, визначених міжнародним і вітчизняним законодавствами, протягом останнього часу істотно змінилися. Це пов'язано з посиленням уваги з боку держави до інтересів дітей, удосконаленням механізму контролю за дотриманням чинного законодавства у сфері охорони дитинства, розвитком інституцій соціально-правового захисту дітей та багатьма іншими факторами.

Із інформацією щодо захисту прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права можна знайти за посиланням: https://minjust.gov.ua/m/str_19188.

У свою чергу, питання запобігання та виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми регулюється **Законом України «Про охорону дитинства», де статтею 10** визначено, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, закладах освіти та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості та виключають приниження честі й гідності дитини <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20120601>

Регулювання батьківської відповідальності за виховання є актуальними в сучасних умовах, ці питання унормовані в таких нормативно-правових

актах України **щодо прав, обов'язків та відповідальності батьків за виховання дітей:**

Закон України «Про освіту», стаття 55. Права та обов'язки батьків здобувачів освіти;

Закон України «Про охорону дитинства», стаття 12. Права, обов'язки та відповідальність батьків за виховання та розвиток дитини;

Цивільний кодекс України, стаття 1179. Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою;

Кодекс України про адміністративні правопорушення, стаття 184. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей;

Кримінальний кодекс України, стаття 166. Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування;

Сімейний кодекс України, стаття 164. Підстави позбавлення батьківських прав, тощо.

Поруч із булінгом (цькуванням) великою проблемою в Україні є **домашнє насильство**. У 2019 році на телефонну лінію "102" для реагування поліції надійшло понад **115 тис. дзвінків** із заявами про домашнє насильство. З метою виконання законодавчих вимог **Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229**, (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>) Міністерство освіти і науки України надіслало департаментам (управлінням) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій, Інститутам післядипломної педагогічної освіти для використання у профілактичній освітній діяльності методичні рекомендації щодо формування у дітей та молоді нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, усвідомлення насильства як порушення прав людини, адресовані усім фахівцям, які працюють з дітьми та молоддю (лист МОН від 18.05.2013 № 1/11-5480).

З метою забезпечення комплексного інтегрованого підходу до протидії домашньому насильству та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від домашнього насильства, шляхом проведення превентивних заходів, ефективного реагування на факти домашнього насильства наказом МОН від 02.10.2018 № 1047 затверджено Методичні рекомендації щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-viyavlennya-reaquvannya-na-vipadki-domashnogo-nasilstva-i-vzayemodiyi-pedagogichnih-pracivnikiv-iz-inshimi-organami-ta-sluzhbami>

Пропонуємо використовувати матеріали з питань запобігання та протидії домашньому насильству, що розміщені на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Режим доступу:

<https://drive.google.com/file/d/1kdBNPKwOFNWwoLNJ5RaJIvfro7oazdUw/view>

Актуальною залишається профілактична робота щодо протидії торгівлі людьми.

У цього річного звіті Держдепартаменту щодо торгівлі людьми зазначено, що нестабільність та брак доступу до життєво необхідних послуг через пандемію зробили ще більше людей вразливими до експлуатації торгівцями людьми.

Традиційними для України проблемами залишаються сексуальний трафік та рабська праця жінок і дітей, де країна виступає водночас джерелом, транзитною точкою та пунктом призначення для таких злочинів. Вразливим прошарком населення залишаються і діти-сироти, зокрема ті, що перебувають під наглядом держави.

При цьому українці та українки продовжують бути жертвами трудового чи сексуального рабства у Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Бельгії, Болгарії, Кіпрі, Данії, Німеччині, Угорщині, Ізраїлі, Латвії, Лівані, Литві, Чорногорії, Португалії, Польщі, Сенегалі, Словенії.

За даними дослідження, проведеного на замовлення Міжнародної організації з міграції (МОМ), понад 260 тис. українців постраждали від торгівлі людьми з 1991 року, що робить Україну однією з основних країн походження постраждалих від сучасного рабства в Європі. Статистичні дані щодо протидії торгівлі людьми в Україні розміщені на сайті Міжнародної організації з міграції (МОМ), Режим доступу:

http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_counter_trafficking_programme_2019_ukr.pdf

Відповідно до статей 7, 9, 20, 21, 22, 23, 24 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19-20, ст.173, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>) Міністерство, органи управління освітою, заклади освіти впроваджують в освітній процес заходи щодо підвищення рівня обізнаності здобувачів освітніх послуг та їх батьків з питань протидії торгівлі дітьми.

Система освіти має великі можливості щодо попередження торгівлі людьми.

Педагогічний процес значною мірою зумовлюється змістом освітніх предметів, який сприяє оволодінню знаннями про людину та суспільство, про права людини.

Особлива роль тут належить предметам соціально-гуманітарного циклу: історії, географії, правознавству, суспільствознавству, літературі (українській та зарубіжній), філософії, соціології, політології тощо.

Головні завдання навчально-виховних заходів із зазначених негативних явищ - підвищити загальний рівень правової свідомості дітей та молоді, рівень обізнаності з проблем порушення прав людини, навчити моделям безпечної поведінки, виховати повагу до прав та основних свобод людини, толерантне ставлення до потерпілих від насильства.

З метою виконання «Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року», затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 111 від 24.02.2016 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111-2016%D0%BF#Text>), вважаємо за доцільне:

педагогічним працівникам закладів освіти пройти онлайн курси підвищення кваліфікації з питань протидії торгівлі на сайті Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні <http://stoptrafficking.org>;

продовжувати включати до програм підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників інститутів післядипломної педагогічної освіти курси, лекції та практичні заняття з питань протидії торгівлі людьми, зокрема, використання електронного курсу «Основи протидії торгівлі людьми» (режим доступу: www.ctcourse.org.ua);

впроваджувати за рахунок варіативної складової програму виховної роботи з питань протидії торгівлі дітьми для учнів 7-10 класів «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» (http://old.mon.gov.ua/ua/about_ministry/normative/5457-);

впроваджувати гуртки та факультативи для учнів 7 – 10 класів закладів загальної середньої освіти «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція»;

проводити інформаційні кампанії до 30 липня - Всесвітнього дня протидії торгівлі людьми; 18 жовтня - Європейського дня боротьби з торгівлею людьми;

2 грудня - Міжнародного дня за відміну рабства; 10 грудня - Міжнародного дня захисту прав людини;

розвивати співробітництво із громадськими та міжнародними організаціями і фондами;

налагодити освітню роботу з батьками та законними представниками дітей з питань профілактики торгівлі людьми;

поширювати серед учасників освітнього процесу інформацію про діяльність Кол-центру Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей за скороченими телефонними номерами: 1578 - з питань протидії торгівлі людьми; 1538 - з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей,

Національної безкоштовної «гарячої лінії» з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів Представництва Міжнародної організації з міграцій (МОМ; в Україні 0 800 505 501 (безкоштовно зі стаціонарних) 527 (безкоштовно з мобільних) www.527.org.ua,

Національної дитячої «гарячої лінії» 0 800 500 225 або 116 111 (для дзвінків з мобільного) та Національної «гарячої» лінії з попередження насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації 0 800 500 335 або 116 123 (для дзвінків з мобільного) ГО «Ла Страда-Україна».

На офіційному сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України створено електронний банк даних курсів (спекурсів), які впроваджуються у закладах вищої освіти та в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників (розділ «Діяльність. Захист прав з людини»: <https://imzo.gov.ua/protidiya-torgivli-lyudmi/havchalni-programi/>

Пропонуємо використовувати результати дослідження щодо обізнаності про ризики торгівлі людьми серед уразливих дітей та молоді України (http://iom.org.ua/sites/default/files/infographics_of_survey_key_findings-on_ht_awareness_among_vulnerable_children_and_youth_ukr_0.pdf)

Запобігання вживання дітьми та учнівською молоддю наркотичних і психотропних речовин повинно займати належне місце в організації виховного процесу закладу освіти.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 56 затверджено План заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D1%80#Text>.

Громадською організацією «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркоманії (ЕМСРРА) в межах міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин (ESPAD)» провели опитування 8509 респондентів (4108 хлопців і 4401 дівчина) віком 14 – 17 років, які є учнями сільських та міських закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти.

Результати опитування висвітлені в роботі «Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин - ESPAD».

Режим доступу:

http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/B_Report_ESPAD_2019_Internet.pdf.

Особливу тривогу викликає те, що порушується стаття 54 Закону України «Про освіту» в частині недостатньої діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів освіти щодо запобігання вживанню здобувачами освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів та тютюнових виробів.

Просимо в межах компетенції забезпечити виконання пунктів 2; 3; 4.1; 4.2; 4.3; 11.2; 12.7; 30 Плану заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 р, № 56, зокрема:

впроваджувати апробовані передовою міжнародною та вітчизняною практикою профілактичних стратегій формування життєвих навичок, розроблення нових і удосконалення чинних програм та методик розв'язання наркотичних алкогольних проблем згідно з вимогами МОН до наукових, науково-методичних та освітніх видань;

забезпечувати підтримки розвитку системи позашкільної освіти;

формувати в дітей, учнівської та студентської молоді життєві навички, уміння протистояти ризикам і загрозам, пов'язаним із наркотиками;

здійснювати комплекс профілактичних заходів, спрямованих на підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків, формування в них свідомого відповідального ставлення до виконання обов'язків, пов'язаних з утриманням, вихованням та освітою дітей;

впроваджувати в програми підготовки та перепідготовки педагогічних працівників сучасні методики профілактичної роботи з подолання негативних проявів серед дітей, учнівської та студентської молоді;

створювати методики раннього виявлення дітей, які належать до груп ризику через їх незахищеність та інші чинники, що можуть призвести до початку вживання наркотиків (діти, батьки яких перебувають у трудовій еміграції за кордоном; діти із сімей з проблемами залежності; діти, що отримали психологічні травми внаслідок жорстокого поводження або сексуального насильства; безпритульні), сприяти захисту їх прав та недопущення соціального відторгнення тощо.

При цьому інформуємо, що постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 689 затверджено Порядок проведення моніторингу наркотичної та алкогольної ситуації в Україні. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/689-2019-%D0%BF#Text>

Звертаємося до департаментів (управлінь) освіти і науки обласних та Київської міської державної адміністрації організувати виконання й надати в межах компетенції Міністерству освіти і науки України моніторингові показники, які містять інформацію про проведені у 2020/2021 навчальному році профілактичні заходи, спрямовані на зниження рівня вживання психотропних речовин, за формою згідно з додатком 7 зазначеної Постанови.

Інформацію надсилати на електронну адресу psyche-logos@ukr.net до 01 квітня 2021 року.

Міністерство освіти і науки зосереджує увагу на виконанні органами управління освітою та закладами освіти в межах компетенції **Плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року**, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1335-р. Реурс доступу за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-a1335r>

Ситуація щодо кримінальних правопорушень у дитячому середовищі спонукає до проведення чіткої взаємодії всіх зацікавлених органів і служб на місцевому рівні. Для планування превентивної роботи радимо скористатися єдиним звітом про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, за січень - червень 2020 р. що розміщений на сайті Генеральної прокуратури України: https://old.qp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897

Враховуючи викладене, Міністерство з вважає, що профілактика кримінальних правопорушень спонукає до формування правової культури учнів, виявлення та усунення причин і умов, які сприяють учиненню дітьми злочинів, подоланню девіантної поведінки.

Рекомендуємо:

проаналізувати стан справ та посилити індивідуальну корекційну роботу з дітьми, які вже скоювали кримінальні правопорушення, та дітьми, які мають ознаки агресивної поведінки;

провести інформаційно-просвітницьку роботу з батьками та законними представниками дітей, схильних до протиправної поведінки, сприяти в організації позакласної зайнятості цієї категорії дітей, зокрема в літній період;

налагодити міжвідомчу взаємодію з підрозділами ювенальної превенції Національної поліції України, службами у справах дітей, соціальними службами для сім'ї, дітей та молоді тощо.

ВІД ЧОГО ЗАЛЕЖИТЬ УСПІШНІСТЬ ПІДЛІТКІВ. МАЛОВІДОМІ РЕЗУЛЬТАТИ PISA

<http://pisa.testportal.gov.ua/vid-chogo-zalezhyt-uspishnist-pidlitkiv-malovidomi-rezultaty-pisa/>

На успішність навчання в школі дітей впливає цілий набір певних факторів – ставлення вчителя до учнів, булінг, індекс дисципліни і багато інших.

Результати міжнародного дослідження PISA опинилися в центрі уваги суспільства, і їх уже називають “Pisa-Шок”.

Вони й зрозуміло: кожен третій наш підліток не опанував математику навіть на базовому рівні (36%). Кожен четвертий (26%) некомпетентний у читанні й природничих науках. Але хіба ми не здогадувалися про проблеми? В нас були результати ЗНО, а також першого вітчизняного моніторингу початкової школи. І все свідчило, що проблеми є.

Це діагноз українській освіті, шукаймо рецепти виходу з кризи — посипалися пропозиції. Міносвіти пообіцяло оголосити 2020-й роком математики (оскільки з цього предмета найгірші результати), лунають пропозиції збільшити кількість уроків із математики.

Але ж проблема не тільки в математиці. Кожне дослідження PISA робить акцент на якомусь одному питанні. В PISA-2018 акцентувалося на читацькій грамотності. Тут теж є про що поговорити. Як і про результати з природничих наук.

У запалі обговорень результатів дослідження ми якимось випускаємо з уваги, що, крім тестів із завданнями, в дослідженні були ще й анкети. Їх заповнювали 15-річні школярі та студенти профтеху (згідно з умовами, в PISA беруть участь тільки 15-річні підлітки, незалежно від того, в якому навчальному закладі вони навчаються), а також керівники навчальних закладів. Це цікаві дані, хоча й певною мірою суб'єктивні.

У пошуках чарівного рецепта порятунку нашої освіти не завадило б подивитися й на них, а не тільки на відсотки правильних-неправильних відповідей із математики.

Наприклад, дані **про фінансування шкіл**. Керівники навчальних закладів відзначили нестачу матеріальних і навчальних ресурсів, засобів навчання, а також їх неналежну якість.

На навчання одного учня від шести і до 15-ти років Україна витрачає 27 тис. дол. (сюди входить і утримання шкіл, і зарплати вчителям та іншим співробітникам, обслуговування та утримання будівлі, купівля навчальних матеріалів). Ця сума нижча від тієї, яку в середньому витрачають інші країни – учасниці дослідження. І це частково пояснює наші невисокі результати, зазначено в Національному звіті PISA. Взагалі, за даними дослідження, витрати на одного учня, які не досягають 50 тис. дол., негативно позначаються на успішності навчання. Серед референтних країн менше нас витрачають лише Молдова та Грузія.

“Тож дуже засмучуватися не варто, - кажуть оптимісти. – З нашим рівнем фінансування освіти в нас добрі результати”. Але хіба річ тільки у величині фінансування? Важить же не тільки кількість виділених коштів, а й спосіб їх витрачання.

Ось свіжий приклад. Усі пам'ятають, як багато коштів було вкладено у шкільну реформу НУШ. За даними Державної рахункової палати – близько 2,2 млрд грн за 2018-й і дев'ять місяців 2019-го. Недавно Рахункова палата про-

вела аудит ефективності використання місцевими бюджетами цих коштів. Повного звіту ще не оприлюднили, але в анонсі, опублікованому прес-службою відомства, повідомляється, що реалізація реформи була "обмежена численними управлінськими прорахунками й істотними ризиками неефективного впровадження". Аудитори відзначили, що для розпорядників головне було – використати гроші субвенції, але при цьому ніхто не аналізував, чи досягнуто поставлених завдань.

Є у звіті PISA блок результатів, присвячених навчальному середовищу, створюваному в школі. Адже воно дуже впливає на успішність учнів.

Один із показників комфортного навчального середовища – *відчуття приналежності до великої спільноти своєї школи. Чи відчують підлітки прийняття та симпатію з боку ровесників і дорослих, чи почуваються захищеними й бажаними?* 80% школярів відповіли, що відчують сильну приналежність до своєї школи або коледжу, що в них добрі стосунки з однолітками. Але кожен п'ятий зазначив, що почувається самотнім у стінах навчального закладу.

Тим часом, як зазначено в Національному звіті PISA, відчуття приналежності до навчального закладу сприяє кращим результатам у навчанні, підвищує рівень самоповаги підлітків, вони рідше вирізняються ризикованою й асоціальною поведінкою, рідше схильні до вживання шкідливих речовин та прогулювання занять, а також рідше залишають навчання. Крім того, за даними досліджень, підлітки, котрі не відчують приналежності до свого навчального закладу, частіше схильні до депресій.

Для створення ефективного навчального середовища важлива атмосфера в навчальному закладі. У дослідженні PISA визначили індекс булінгу. Він свідчить, що булінг в Україні поширений не більше, ніж в інших країнах, хоча від цього він не стає менш небезпечним. Судячи з анкет, упродовж 12 місяців до початку дослідження 26% українських підлітків бодай раз ставали жертвами цькування у своїх школах. Причому хлопці частіше, ніж дівчата, - 31 і 20%, відповідно. Це чималі цифри, і вони свідчать про серйозність проблеми, причому не тільки в Україні.

Як свідчать результати дослідження, цькування учнів певною мірою пов'язане з їхньою успішністю в навчанні (учні, які показали вищі результати на тестах, зазначили, що не зіштовхувалися з булінгом). Але індекс булінгу не залежить від типу навчального закладу (ліцей чи звичайна школа) і від соціального статусу учнів.

Дослідження показують, що безпечне навчальне середовище має вирішальне значення для виявлення випадків булінгу. Адже в ньому вища ймовірність того, що жертви цькування повідомлять про нього вчителям, одноліткам і батькам.

До речі, за законом, кожна школа має розробити власну політику протидії булінгу, контролювати, чи проводяться антибулінгові заходи, й мати чіткі механізми реагування на випадки цькування. Але на практиці це працює далеко не завжди.

Працівники навчальних закладів самі інколи провокують булінг. На жаль, в анкетах PISA не було запитань про це, але батьки можуть розповісти чимало таких історій. Ось свіжий приклад. Учителька математики прямо на уроці обізвала свою ученицю дев'ятикласницю "жирною". На інших уроках тривали жарту-примовки про свиней тощо. Дівчина дуже тяжко переживала цькування, відмовлялася ходити на уроки. Адміністрація школи відреагувала на цю ситуацію своєрідно: порадила батькам розмежовувати професійні якості вчителя й

особисті. “Викладачка вона хороша, ну а характер уже не переробиш. Тому переходьте в інший клас”.

Досі в нас якихось масштабних досліджень проблеми булінгу в навчальних закладах не проводили. PISA стала першим кроком, сподіваємося — не останнім.

Ставлення вчителя до учнів має велике значення для створення комфортного і безпечного навчального середовища. У дослідженні є такий показник як індекс зворотного зв'язку. Більшість наших підлітків відзначили, що вчителі ставляться до них позитивно. Тим часом небайдужість до учнів в більшості занять або на кожному занятті виявляють лише 43% викладачів.

Аналіз анкет школярів засвідчив, що більш мотивовано навчаються ті з них, кого вчителі підтримують і допомагають, кому дозволяють висловлювати свою думку та приймати власні рішення.

Більшість наших школярів повідомили, що у 90% випадків учителі пояснюють їм, як можна поліпшити результати навчання і над чим треба працювати. Тим часом кожен четвертий підліток (25%) відзначив, що вчителі ніколи або майже ніколи не говорять про його сильні сторони. І це негативно позначається на мотивації до навчання.

Індекс зворотного зв'язку показує, що учні сільських шкіл частіше отримують від своїх учителів зворотний зв'язок, ніж їхні однолітки в місті. Крім того, цей індекс не залежить ні від соціального статусу учня, ні від його гендерної приналежності. При цьому у великій міській школі на одного вчителя припадає в середньому 14 учнів, а в сільській — восьмеро.

Понад 60% опитаних підлітків відчують, що їхнім учителям подобається викладати.

Ще один аспект якості викладання – **атмосфера на заняттях**. Щоб краще його продемонструвати, в дослідженні PISA підраховали **індекс дисципліни**.

Як показало дослідження PISA, найвище значення індексу дисципліни — в Японії та Кореї. Показники цих країн свідчать про абсолютну або майже абсолютну відсутність проблем із дисципліною на уроках. В Україні індекс дисципліни досить високий: він вищий за середній у дослідженні і вищий, ніж у багатьох референтних країнах: Польщі, Угорщині, Словацькій Республіці, Естонії та Грузії. Схоже значення індексу має Молдова, а в Білорусі цей показник вищий, ніж в Україні.

Що стосується українських шкіл і профтехів, то тут дані такі: 24% опитаних учнів повідомили, що на кожному занятті або на більшості занять їхні однокласники не слухають, що говорить учитель. Приблизно у 12–13% випадків на заняттях панують галас і безлад, і викладач мусить довго чекати, поки учні заспокоються. При цьому в сільських школах дисципліна краща, ніж у міських.

Тим часом, як свідчить дослідження, підвищення індексу дисципліни всього на одиницю підвищує результати PISA з читацької грамотності на 10 балів, із математики – на 11, з природничо-наукових дисциплін – на 7.

Нарікають на погану дисципліну на уроках і керівники шкіл: 74% у своїх анкетах зазначили, що учні на заняттях неухважні; 33% вказали на факти булінгу прямо на уроках, а 28% помітили, що підлітки не поважають учителів.

Успішність учня залежить і від часу, відведеного для навчання. І тут має значення система чинників: а) час, відведений на навчання й “домашню”; б) час, витрачений учнем на те, щоб зрозуміти тему; в) якість навчальних

заходів (методик і методів викладання); г) час, який учень хоче витратити на навчання.

Хоча результати дослідження свідчать, що збільшення кількості годин на викладання шкільних предметів підвищує успішність учнів, є певні нюанси. Нестача часу може компенсуватися іншими чинниками. Наприклад, ефективна методика викладання може не тільки зекономити кількість уроків, а й стимулювати бажання вчитися, а отже — збільшити час, який підліток готовий витратити на навчання.

“Якщо вчителі справді планують підвищити результативність своїх учнів, вони мають постійно пам'ятати про всі названі вище складові”, - зазначено в національному звіті PISA.

Саме тому багато вчителів, батьків та експертів обережно ставляться до ідеї збільшити кількість годин на вивчення математики. Чи є сенс збільшувати кількість годин, якщо якість викладання не зміниться?

Так, в Україні на навчання школяра від шести до 15 років іде менше годин, ніж у середньому в країнах – учасницях дослідження. Але зверніть увагу на Естонію, наприклад. Ця країна показала дуже високі результати PISA, а годин для навчання в ній менше, ніж у нас.

У Національному звіті про результати PISA зазначено, що кількість годин викладання, звісно, впливає на успішність учнів, але значно сильніше на неї впливають тип навчального закладу й соціально-економічний статус учня. І якщо ми хочемо підвищити якість навчання в усій країні, а не в окремих елітних гімназіях та ліцеях, нам слід замислитися над цим.

До речі, дані дослідження чітко демонструють залежність успішності учнів від соціально-економічного статусу та місця проживання (місто чи село).

Не все в навчанні залежить від школи. Важливу роль відіграє **підтримка батьків**. Майже 90% 15-річних учнів зазначили, що батьки підтримують їх.

Експерти відзначають сильний вплив на успішність емоційної підтримки, яку одержують учні від батьків: підвищення індексу емоційної підтримки на одиницю додає 11 балів до результатів учнів.

Як засвідчило дослідження, дівчатка й підлітки з сімей із вищим соціальним статусом одержують більшу підтримку від своїх батьків.

Як батьки можуть допомогти дітям досягти вищих результатів у навчанні? “Відповідь проста: один із ефективних методів – покладання на дітей домашніх або господарських обов'язків”, ідеться в Національному звіті PISA. “У підлітковому віці не варто якимсь очевидним чином допомагати дітям або вказувати їм, що і як робити, краще зосередитися на позитивних моделях поведінки, тобто на власному прикладі демонструвати їм наполегливість у досягненні мети або обговорювати з ними способи вирішення проблем, показувати їм свою зацікавленість процесом їхнього навчання”, - вважають експерти. Важлива також атмосфера в сім'ї – спільні вечери, спілкування в сімейному колі.

Більшість опитаних керівників навчальних закладів зазначили, що принаймні 40% батьків **беруть участь у справах школи**. Правда, погано це чи зле, досі залишається питанням дискусійним. Завдяки дослідженню PISA ми можемо порівняти ситуацію в Україні та інших країнах.

Хоч би як ми ставилися до результатів PISA, важливо, що вони примусили суспільство ще раз замислитися над проблемами якості освіти. Тепер головне – що з цим робитимемо, яку стратегію виходу з кризи вибрати.

Рік математики – це, звісно, добре (якщо він не перетвориться на низку порожніх пафосних заходів). І збільшення годин на вивчення математики, і підвищення зарплат учителям – теж. Але цього недостатньо. Потрібні глибокі системні рішення. Сподіваюся, вони будуть.

Інформаційний лист про проведення конференції Лабораторією здоров'яспрямованої освіти КЗ СОІППО

Міністерство освіти і науки України
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка
Сумський державний університет
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ШАНОВНІ ПЕДАГОГИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ, ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЗАШКІЛЬНОЇ, ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ, НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРАЦІВНИКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ!

ЗАПРОШУЄМО ДО УЧАСТІ

в роботі IV Всеукраїнської науково-педагогічної Інтернет-конференції
«ЗДОРОВ'Я ЯК ОСОБИСТИЙ, ОСВІТНІЙ І СУСПІЛЬНИЙ ФЕНОМЕН»,
яка відбудеться **26 листопада 2020 року**

Тематичні напрями роботи конференції:

1. Сучасний стан та перспективи впровадження в закладі освіти здоров'язбережувальних технологій, формування в учнів, студентів, вихованців безпечного і здорового способу життя, екологічної грамотності.
2. Організація виховного процесу щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок, профілактики булінгу (цькування), кримінальних правопорушень, вживання наркотичних і психотропних речовин та запобігання торгівлі людьми.
3. Методика викладання основ здоров'я, курсів і факультативів здоров'язбережувального змісту.
4. Розбудова безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі.
5. Перспективи функціонування закладу освіти як осередку (Школи / Центру) здоров'я.

Робоча мова конференції – українська. Захід проводитиметься у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти у форматі Інтернет-конференції. Варіанти участі в конференції:

- а) публікація статті (передбачає виступ);
- б) виступ без публікації;
- в) участь без публікації статті і виступу.

Для ознайомлення і наукового обговорення подані на конференцію статті будуть розміщені на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Хронологія подій:

До 11.11.2020 – прийом заявок і статей.

З 16.11.2020 до 23.11.2020 – виставлення статей на сайт СОІППО.

З 23.11.2020 до 26.11.2020 – обговорення статей на сайті СОІППО в режимі форуму.

26.11.2020 з 10.00 до 13.00 відбудеться Інтернет-конференція, з обговоренням поданих статей згідно з напрямками роботи конференції.

Усі учасники конференції отримають посилання на електронний ресурс, за яким транслюватиметься Інтернет-конференція.

За результатами Інтернет-конференції подані статті увійдуть до електронного / паперового збірника наукових статей IV Всеукраїнської науково-педагогічної Інтернет-конференції «**Здоров'я як особистий, освітній і суспільний феномен**» (згідно наведених нижче вимог), посилання на який буде розіслано всім учасникам.

Паперовий варіант збірника наукових статей буде надрукований учасникам конференції за їх бажанням, розісланий Новою поштою, чи переданий іншим чином.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

- обсяг – 5-12 стор.;
- текст статті має бути оформлений у редакторі Word 98-2003 у форматі *.doc;
- шрифт – Times New Roman, 14 кегль;
- абзац – міжрядковий інтервал: абзацний *відступ* – 1,25 см (не допускати створення абзацного відступу за допомогою клавіші *Tab* і знаків пропуску!), міжрядковий інтервал – 1,5
- параметри сторінок: розмір лівого поля – 30 мм, правого, верхнього і нижнього полів – 20 мм.
- на початку статті обов'язково зазначити ім'я та прізвище автора, науковий ступінь, вчене звання, назву установи, населений пункт, область;
- назва статті – по центру **ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ** – виділена **напі-вжирним**;
- анотації (4-6 речень) та ключові слова;
- через 1 інтервал – текст статті;
- таблиці в тексті мають бути виконані в Excel або Word (скановані малюнки виконувати з роздільною здатністю не менше ніж 300 dpi);
- ілюстративний матеріал і таблиці повинні мати нумерацію і назву;
- вимоги до тексту в таблицях: шрифт Times New Roman, розмір 12 пт, інтервал між рядками 1,0, відступи не допускаються;
- сторінки в статті не нумерувати;
- посилання на використані джерела подаються у квадратних дужках [], зазначається порядковий номер і сторінка цитованого джерела, напр. [5, с. 23];
- список використаних джерел – в алфавітному порядку згідно з вимогами Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Нумерація джерел виставляється вручну (функцію «список» не використовувати), з абзацним відступом 1,25;
- скорочення на зразок *т. ін., XIX ст.*, ім'я і прізвище (напр.: *І. Зязюн*), назви населених пунктів на зразок *м. Київ, с. Михайлівка* друкувати через нерозривний пробіл (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+пробіл);
- скорочення на зразок *90-ті, 1-го* – з нерозривним дефісом (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+дефіс);
- використовувати лише такі лапки: « », апостроф ';
- треба розрізняти тире (-), дефіс (-);
- текст переглянути на відсутність подвійних пробілів між словами. Ініціали в тексті ставити перед прізвищами, між ініціалами та прізвищем – пробіл.

Стаття містить **рекомендовані** структурні елементи, **які виділяються в тексті саме так, як нижче – нежирним курсивом:**

а) *постановка проблеми* та її зв'язок із важливими практичними завданнями (необхідно розкрити сутність і стан проблеми у загальному вигляді, її теоретичну та (або) практичну значущість; обґрунтування актуальності та важливості обраної для розгляду проблеми);

б) *аналіз останніх публікацій*, у яких започатковано розв'язання порушеної проблеми та на які спирається автор, виокремлення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю;

в) *мета статті* (необхідно висловити основну ідею статті);

г) *виклад основного змісту* статті та його основні результати (необхідно висвітлити: основні положення і результати, особисті ідеї, думки, отримані факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу);

д) *висновки* (найбільш важливі результати, які мають теоретичне та (або) практичне значення).

Тексту статті передують **анотація** та **ключові слова**.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ (великими літерами, напівжирним шрифтом) – через один пробіл після тексту (5-8 джерел).

Матеріал для публікації слід ретельно перевірити на наявність орфографічних та стилістичних помилок і повністю відредагувати. Автори несуть відповідальність за точність викладених фактів, цитат і посилань, а також за дотримання авторських прав.

Зразок оформлення статті

Розмір шрифту – 14, інтервал – 1,5.

Тамара Василиць,

директор,

Катерина Сушко,

учитель основ здоров'я та біології вищої категорії, учитель-методист
Ворожбянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3
Білопільської районної ради Сумської області

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Анотація. Стаття розкриває досвід закладу освіти з організації здоров'яспрямованого освітнього процесу. Обґрунтовується теза щодо необхідності спеціальної підготовки педагогічних працівників з проблеми впровадження системного процесу здоров'язбереження в закладі освіти. Саме це є необхідною умовою функціонування моделей шкіл здоров'я в закладі загальної середньої освіти.

Ключові слова: життєві навички, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальні технології, негативні чинники впливу на дітей, Школа сприяння здоров'ю, Школа, дружня до дитини.

Постановка проблеми. Одним із основних завдань сучасної школи є створення освітнього середовища, яке сприятиме розвитку здорової дитини. Формування в учнів ...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

*Розмір шрифту – 12, інтервал – 1,5. Нумерацію виставляти **ВРУЧНУ**, за алфавітом*

1. Єжова О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія. Суми: Вид-во «Мак-Ден», 2011. 412 с.

2. Залучення старшокласників до науково-дослідної діяльності МАН як засіб розвитку їх дослідних здібностей. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики*: зб. наук-метод. праць / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: ФОП Левковець, 2014. С. 56-75.

3. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності. *Офіційний вісник України*. 2017. № 85. URL: <http://ovu.com.ua/news/2411-viyshov-drukrom-chergoviy-nomer-byuletenya-ofitsiyiny-visnik-ukrayini-vid-31-zhovtnya-2017-roku-85> (дата звернення: 15.10.2019).

4. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету міністрів України № 988-р від 14.12.2016. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 15.02.2020).4.

5. Успенська В. Принципи здоров'язбережувальної педагогіки. *Педагогічна трибуна*. 2014. № 11. С. 6-9.

Участь у конференції, розміщення на сайті, електронний друк статей є безкоштовними. Вартість публікації для отримання паперових екземплярів (програма конференції, збірник статей) – 100 грн. Кошти надсилати після підтвердження отримання заявки та прийняття до друку наукової статті. Про це буде повідомлено електронною поштою впродовж тижня після отримання статті оргкомітетом.

Кошти необхідно переказувати на картковий рахунок № 4731 2191 0653 0987 Приватбанку, отримувач: Успенська Валентина Миколаївна.

Заявки про участь у конференції і статті просимо надсилати в електронному варіанті на адресу оргкомітету – Лабораторії здоров'яспрямованої освіти КЗ СОІППО: sumylab.zsd@gmail.com до 11.11.2020. Відповідь про схвалення статті до друку отримуєте у термін до 16.11.2020.

Заявку та статтю оформляти окремими файлами і називати за зразком: *Петренко_стаття.doc*, *Петренко_заявка.doc*

ЗАЯВКА

на участь у IV Всеукраїнській науково-педагогічній Інтернет-конференції
«Здоров'я як особистий, освітній і суспільний феномен»

Прізвище, ім'я, по батькові	
Посада з місцем роботи*	
Форма участі (публікація статті; виступ; участь)	
Тематичний напрям	
Назва статті	
Тема доповіді (вона ж – назва статті або інша)	
Тема наукових інтересів (для учасників)	
Мобільний телефон	
E-mail	
Чи потребуєте друкованого збірника наукових статей конференції	Потребую – Не потребую –

Спосіб передачі збірника (Новою поштою чи особисто)	
---	--

* наприклад, учитель основ здоров'я та біології вищої категорії, учитель-методист Ворожбянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Білопільської районної ради Сумської області

Секретар оргкомітету: Успенська Валентина Миколаївна (тел. +380990199817)

**Запрошуємо Вас до участі в роботі конференції!
З повагою, оргкомітет**

ІНФОРМАЦІЯ ПРО КУРСИ ЗА ВИБОРОМ У КЗ СОІППО, УПРОВАДЖУВАНИХ У 2020 – 2021 РОКАХ (30-годинні, 3-денне навчання)

(викладач – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики змісту освіти В.М. Успенська)

1. Методика навчання учнів здоров'ю на основі розвитку життєвих навичок

Курс забезпечить підготовку вчителів основної школи (з предмета «Основи здоров'я») та вчителів початкових класів (з реалізації освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна») до навчання учнів здоров'ю на засадах компетентного підходу.

Слухачі зможуть засвоїти технологію освіти на основі життєвих навичок ООЖН, яка має доведену ефективність при проведенні занять здоров'яспрямованого змісту, набути готовності до впровадження інтерактивних технологій в освітньому процесі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУХАЧІВ:

- розуміння концепції, змісту і актуальних методик викладання предмета «Основи здоров'я» та здоров'яспрямованих тем курсу «Я досліджую світ»;
- оволодіння знаннями про життєві навички та сутності педагогічної діяльності з їх формування;
- здатність провести урок-тренінг здоров'яспрямованого змісту;
- володіння сучасними Інтернет-ресурсами до навчальних здоров'яспрямованих занять у 1-9 класах.

2. Вчимося жити разом (для вчителів предмета «Я досліджую світ» в початкових класах, основ здоров'я, класних керівників старшої школи)

Курс забезпечить підготовку педагогів з методики впровадження тренінгового курсу / проекту «Вчимося жити разом», що забезпечує розвиток психосоціальних компетентностей в учнів, на засадах компетентного підходу. Слухачі набудуть готовність до впровадження інтерактивних технологій навчання учнів з курсу / проекту «Вчимося жити разом», набудуть професійної компетентності з формування у дітей та підлітків позитивного ставлення до себе, свого життя та своїх життєвих перспектив, прийняття інших поглядів, поваги до культурних відмінностей, солідарності, соціальної відповідальності, почуття справедливості та рівності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУХАЧІВ:

- розуміння концепції, змісту і методики викладання тренінгового курсу «Вчимося жити разом»;
- оволодіння знаннями, необхідними для досягнення позитивних змін у знаннях, ставленнях, намірах, уміннях і навичках учнів, сприятливих для розбудови миру;
- здатність провести урок-тренінг здоров'язбережувального змісту;
- володіння сутністю тренінгів та ресурсами для проведення їх з учнями 1-10 (11) класів.

3. Здоров'язбережувальні проекти та технології в закладах освіти

Курс забезпечить готовність педагогів до відбору здоров'язбережувальних освітніх проектів, доцільних у діяльності закладу освіти та здоров'язбережувальних технологій у власній професійній діяльності.

Слухачі зможуть ознайомитись із метою, завданнями, структурою програм, проектів, курсів здоров'язбережувального змісту; із системою освітніх здоров'язбережувальних технологій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУХАЧІВ:

- оволодіння поняттями: здоров'я, холистична модель здоров'я, здоровий спосіб та стиль життя, здоров'яспрямована діяльність, здоров'язбережувальні проекти, технології, середовище;
- розуміння нормативної бази, умов та способів впровадження здоров'язбережувальних проектів та технологій у закладах освіти;
- вміння й навички використання сучасних форм, методів та технологій реалізації наскрізної змістової лінії «Здоров'я і безпека»;
- здатність добирати здоров'язбережувальні проекти та технології у власній світній діяльності.

4. Здоров'я як особистий та освітній феномен

Курс забезпечить усвідомлення педагогами здоров'я як особистої та суспільної цінності, розкриє складові здорового способу життя людини, необхідні для власного життя та для використання в професійній діяльності.

Слухачі зможуть засвоїти складові здорового способу життя, методики та технології використання знань в особистому житті та в проведенні навчальних занять.

РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУХАЧІВ:

- оволодіння достовірними, нормативними та науковими даними про здоров'я людини, факторами впливу на нього та складовими здорового способу і стилю життя;
- створення системи власного здорового стилю життя;
- розуміння сутності якісної превентивної освіти, що потребує впливу на поведінку учнів (вихованців);
- здатність до конструювання інтерактивних навчальних занять з учнями за самостійно визначеною актуальною тематикою.

5. Основи формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності в учнів

Курс реалізує компетентнісний підхід до підготовки педагогічних працівників всіх категорій за освітніми галузями «Здоров'я і фізична культура» і «Соціальна і здоров'язбережувальна».

Слухачі зможуть удосконалити професійну компетентність у сфері формування соціальних і здоров'язбережувальних компетентностей учнів, мотивації їх до здорового способу життя, формування безпечного і дружнього до дитини навчального середовища.

РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУХАЧІВ:

- знання концептуальних і методичних основ формування здоров'язбережної і соціальної компетентності; вікових особливостей розвитку та поведінки учнів; чинників ризику і захисту щодо їх здоров'я і безпеки; особливостей моніторингу та оцінки, способів організації сприятливого навчального середовища;
- умотивованість і здатність до застосування інтерактивних методик навчання;
- володіння методами розвитку в учнів ключових психосоціальних компетентностей: критичного мислення, аналізу проблем і прийняття рішень, креативності, самоусвідомлення і самооцінки, ефективної комунікації, самоконтролю, емпатії, здатності до кооперації, переговорів, поваги до культурних відмінностей, запобігання і конструктивного розв'язання конфліктів.

ПЕРСПЕКТИВА ДОДАТКОВИХ ТЕМАТИК КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ У КЗ СОІППО (з 2022 року)

(викладач – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики змісту освіти В.М. Успенська)

Щороку до впроваджених уже тем курсів за вибором додаються нові. Пропонуємо, у додаток до зазначених вище тем, теми курсів на перспективу. Вибір курсів на наступний рік учитель здійснює самостійно в березні-квітні щороку. Так, у березні-квітні 2021 року – на 2022 рік.

Додатково з проблеми здоров'язбереження (як для вчителів основ здоров'я, так і педагогів будь-якого фаху):

- ❖ Моделювання шкіл здоров'я в закладі освіти;
- ❖ Безпечне і здорове освітнє середовище в Новій українській школі.

Методичне видання

ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА УСПЕНСЬКА

**Здоров'яспрямований освітній процес
у закладі загальної середньої освіти.
2020-2021 навчальний рік**

Методичні рекомендації

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
40007 м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 5

*З побажаннями і зауваженнями стосовно змісту посібника звертайтеся
sumylab.zsd@gmail.com*

2020 – 2021 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

ВЕРЕСЕНЬ - 09						ЖОВТЕНЬ - 10					ЛИСТОПАД - 11					ГРУДЕНЬ - 12					СІЧЕНЬ - 01					
ТИЖНІ	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	
ПН	1	7	14	21	28	5	12	19	26		2	9	16	23	30	7	14	21	28		4	11	18	25		ПН
ВТ	2	8	15	22	29	6	13	20	27		3	10	17	24	1	8	15	22	29		5	12	19	26		ВТ
СР	3	9	16	23	30	7	14	21	28		4	11	18	25	2	9	16	23	30		6	13	20	27		СР
ЧТ	4	10	17	24		8	15	22	29		5	12	19	26	3	10	17	24	31		7	14	21	28		ЧТ
ПТ	5	11	18	25		9	16	23	30		6	13	20	27	4	11	18	25		1	8	15	22	29		ПТ
СБ	6	12	19	26		10	17	24	31		7	14	21	28	5	12	19	26		2	9	16	23	30		СБ
НД	6	13	20	27		4	11	18	25		1	8	15	22	29	6	13	20	27		3	10	17	24	31	НД
ЛЮТИЙ - 02						БЕРЕЗЕНЬ - 03					КВІТЕНЬ - 04					ТРАВЕНЬ - 05					ЧЕРВЕНЬ - 06					
ТИЖНІ	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	
ПН	1	8	15	22		1	8	15	22	29		5	12	19	26		3	10	17	24	31	7	14	21	28	ПН
ВТ	2	9	16	23		2	9	16	23	30		6	13	20	27		4	11	18	25	1	8	15	22	29	ВТ
СР	3	10	17	24		3	10	17	24	31		7	14	21	28		5	12	19	26	2	9	16	23	30	СР
ЧТ	4	11	18	25		4	11	18	25		1	8	15	22	29		6	13	20	27	3	10	17	24		ЧТ
ПТ	5	12	19	26		5	12	19	26		2	9	16	23	30		7	14	21	28	4	11	18	25		ПТ
СБ	6	13	20	27		6	13	20	27		3	10	17	24		1	8	15	22	29	5	12	19	26		СБ
НД	7	14	21	28		7	14	21	28		4	11	18	25		2	9	16	23	30	6	13	20	27		НД

14 – святкові дні

Конкурс «Колосок»: **10**.09.2020; **26**.11.2020; **22**.04.2021

РОЗКЛАД УРОКІВ I СЕМЕСТР

	<i>Понеділок</i>	<i>Вівторок</i>	<i>Середа</i>	<i>Четвер</i>	<i>П'ятниця</i>	<i>Субота</i>
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						

II СЕМЕСТР

	<i>Понеділок</i>	<i>Вівторок</i>	<i>Середа</i>	<i>Четвер</i>	<i>П'ятниця</i>	<i>Субота</i>
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						

